

Al mijn bronnen ontspringen in U.

Op zoek naar een diepe onderaardse rivier.

Mystiek op straatniveau.

Leerhuis Spiritualiteit.

No. 19.

Leo Raph. A. de Jong o.p.

1.

Inleiding.

“Al mijn bronnen ontspringen in U”.

(Psalm 87.)

Op zoek naar een diepe, onderaardse rivier.

Al heel lang geleden viel mij deze merkwaardige tekst in het Eerste (of Oude) Testament van de Bijbel op. In een bont geheel van teksten, die de afgoden vervloeken, de heidense volken verwensen, het volk Israël met verschrikkelijke straffen bedreigen, als zij die afgoden gaan vereren in plaats van, of naast de ene ware God, JHWH, verschijnt dit diep-oecumenische en tolerante lied, als een zeldzame, stralende bloem in een keurig aangeharkt tuintje. Inderdaad – zingt het lied – heeft de Eeuwige een voorkeur voor Jerusalem. *“Majesteitelijk draagt gij uw naam: de stad Gods”.*

Maar ook Rachab en Babel, Filistea en Tyrus, mogen zich als daar geborenen beschouwen. En met name viel het mij op, dat dus ook de twee aartsvijanden van het volk Israël – Babel en Filistea – zich als bewoners van de stad Gods mogen beschouwen. En dan volgt dat laatste, boeiende vers: *“En zij zingen, dansend hun reidans: al mijn bronnen ontspringen in U”.* 1)

Zij zingen hun eigen gezangen; zij dansen hun eigen reidansen; zij vieren dus hun liturgie op de wijze, zoals dat bij hen gebruikelijk is. En dat is uiteraard heel verschillend van de eredienst, zoals die als enig juiste in Israël was voorgeschreven. En toch ontspringen ook hun bronnen in die diepe onderaardse rivier, die hier met eerbied en liefde als een ”GIJ” wordt toegezongen.

Een wijs mens uit de traditie van de Islam formuleerde diezelfde overtuiging in beelden uit de eigen cultuur. *“Voor een ware gelovige maakt het niet meer uit, of hij bidt in een kerk of moskee, in een synagoge of een tempel”.* En de theologe Manuela Kalsky vindt de roman: *“het leven van Pi”*, van de Spaans-Canadese schrijver Yann Martin haar favoriete boek.

Pi groeit op als Hindoe, maar wordt ook praktiserend Christen en Moslim, omdat hij geraakt wordt door prachtige elementen in elke Godsdienst. De meeste gelovigen hadden daar geen moeite mee; de

geestelijke leiders wel, omdat die wilden bewijzen, dat hun Godsdienst toch uiteindelijk de enige ware was. Na een verhitte discussie tussen de Godsdienstige experts stamelt Pi: *“Bapu Ghandi zei, alle religies zijn waar. Ik wil gewoon God liefhebben”*.

Manuela Kalski en Frieda Pruim laten in interviews zien, dat deze tendens om te willen horen bij verschillende godsdienstige stromingen tegelijk (Multiple religious Belonging) bij veel gelovigen voorkomt. 2)

En dat je deze mensen onrecht doet, als je dit verschijnsel afdoet met termen als “Godsdienstig shoppen” of “Zich een Godsdienstig mozaïekje maken naar eigen smaak en keuze”. Dit aanbrenge van minachtende labels doet geen recht aan de diversiteit van de verschillende benaderingen.

Ook uit eigen ervaring weet ik, dat het kennis maken en gebruiken van elementen uit andere religies mijn eigen geloven uitdaagt en verdiept. En dus wil ik op zoek gaan naar een eventuele diepe onderaardse rivier, die al die bronnen voedt. Is die er? Is er een gelijkenis te vinden in de beschrijving van de smaak van dat water? Is die smaak in iedere bron hetzelfde, of maakt de grondsoort, waarin de bron ontsprong, toch de smaak anders? De smaak van het water uit die diepe onderaardse rivier; zijn er overeenkomstige beschrijvingen of overheersen de verschillen? Hiermee is de landkaart voor mijn zoektocht gegeven.

De christelijke monnik en zenmeester Willigis Jäger schreef een tekst, die ik bijna letterlijk tot de mijne kan beschouwen.

“Ook tegenwoordig nog leef ik volgens dit patroon. Het behoort tot de ene werkelijkheid. Daarom kan niemand er helemaal aan ontkomen. Ik leef in mijn christelijke religie en wil daarin ook sterven. Ik houd van haar rituelen en haar wereld van beelden, maar ik weet ook dat het slechts uitdrukkingsvormen van een dieper liggende werkelijkheid zijn. ....Alle religies vormen zulke patronen of modellen”. 3.)

Op de volgende bladzijden wil ik gaan zoeken naar die dieper liggende werkelijkheid, die ik de diepe onderaardse rivier noemde, waar alle religies als bronnen aan ontspringen. Is er iets over te zeggen, of is het beter erover te zwijgen, omdat hij niet kenbaar is in onze zichtbare en herkenbare gewone werkelijkheid? Maar kan ik er toch sporen van vinden, echo's van horen, en naar mensen luisteren, die de smaak van dat water hebben geproefd?

Leo Raph. A. de Jong o.p.

=====

- 1.) Vertaling: dr I.G.M.Gerhardt en dr M.H. Van der Zeyde.
- 2.) MANUELA KALSKI en FRIEDA PRUIM: “Flexibel geloven”.
Zingeving voorbij de grenzen van religies. Uitgeverij Skandalon,
Vught, 2014. Zie met name de bladzijden 165-170.
- 3.) WILLIGIS JÄGER: “Wie de bron kent.....”.Zendbrieven. Uitgeverij
Asoka, Rotterdam, tweede druk,2009. Blz.12.

2.

Alles en iedereen heeft een geheim.

"We zien dingen niet, zoals zij zijn. We zien dingen, zoals wij zijn".
(Talmoed)

Abel Herzberg, Van drie zangen ...
Uit "De drie rozen".

*Van drie zangen de eerste
En van de eerste een fragment.
Vraag niet waar het geheel is, Aanvang en end.
Want alles is fragment.
Al door het zeggen van het woord
Deelt men, scheidt men en schendt
Het alomvattende, dat men niet kent,
Dat ik aanwezig weet of alleen maar vermoed,
Dat ik niet uitspreken kan en toch uitspreken moet,
Dat mij beheerst en mij
te luisteren gebiedt.
Maar als ik zoek en luister, dan vind ik het niet.
Een troost blijft:
Er is in ieder woord een woord,
Dat tot het onuitspreekbare behoort;
Er is in ieder deel een deel
Van het ondeelbare geheel,
Gelijk in elke kus, hoe kort,
het hele leven meegegeven wordt.*

---

*"Ik ben huiverig voor de woorden van mensen.
Zij zeggen gewoon: "Dit is dit" en "Dat is dat".
Ze doen waarachtig, alsof hun achtertuinje aan God grenst!
Ik heb het zingen van de dingen zo lief".*
(Naar Rilke)

Als kind al zag ik, zij het nog niet bewust, dat de werkelijkheid schuil gaat achter al onze woorden, begrippen en intellectuele constructies. Het gebeurde in de film van Walt Disney: "Bambi". Het is het verhaal van een pasgeboren hertje, dat zijn ontdekkingsreis door de wereld begint. Hij

wordt begeleid door zijn vriendje Stampertje, die al heel wat kennis heeft opgestoken. Ze komen bij een groot veld vol met kleine felgele “dingetjes”. “Wat is dat?, vraagt Bambi. “Dat zijn bloemen”. Plotseling vliegt een klein geel dingetje op uit het veld. “Bloem”, zegt Bambi, trots op zijn pas verworven kennis. “Neen”, zegt Stampertje, “Dat is een vlinder”. Weer even later suist een “dingetje” met grote snelheid voorbij. “Vlinder?”, vraagt Bambi, al wat voorzichtiger geworden. “Neen”, zegt zijn wijsneuzige vriendje, “Dat is een vogel”.

Zo leggen wij de werkelijkheid open en delen het in door er verschillende namen aan te geven. Wij kunnen de dingen nu onderscheiden, specifiek onder ogen zien, onderzoeken, zelfs manipuleren. Wij kunnen de dieren en de dingen nu rangschikken en in groepen en families onderverdelen. Wij noemen dit een bloem, dat een vlinder en dat andere een vogel. Kortom: wij krijgen er een greep op: wij begrijpen de dingen beter. Maar al die naamgevingen veranderen niets aan de werkelijkheid en geen een vogel zal verbaasd of geamuseerd omkijken, als ik zou uitroepen: “Kijk, daar vliegt een olifant”. Het zal de werkelijkheid worst wezen, hoe ik haar benoem of niet benoem. Zij blijft wat zij is, voorbij al onze woorden, begrippen en gedachten-constructies. De werkelijkheid is “Das Gegebene”, zoals de Duitse filosoof Heidegger het noemde: de gegeven realiteit vóór al onze begrippen uit en los van al die begrippen.

Een tijd geleden werd ik geboeid door de titel van het boekje van een hoogleraar uit Delft: A. van den BEUKEL: "De dingen hebben hun geheim". 1) Hij toonde hierin aan, dat de zogenaamd objectief-wetenschappelijke bestudering van de stoffelijke werkelijkheid in feit een keuze vooronderstelde. Uitgaande van die keuze - van die methodiek - stelde men dan vragen aan de werkelijkheid en kreeg de antwoorden, die in de methodiek pasten. De stap naar de bewering: "En zo is de werkelijkheid dus!" ging het wetenschappelijke boekje te buiten, want men kreeg de antwoorden, die al in de vraagstelling besloten lagen. Andere uitgangspunten zouden andere antwoorden kunnen opleveren.

De Nederlandse filosoof JAN BOR werkte dit thema uit in zijn studie: "Op de grens van het denken". De filosofie van het onzegbare.

(Amsterdam, 2005.) Een paar citaten:

"De indrukken die wij ontvangen worden doorgaans gestructureerd

door de taal waarin wij hebben leren denken. We nemen de omgeving niet direct waar, maar via het medium van onze begrippen". (blz. 105.)

*"De Franse filosoof Bergson formuleerde het als volgt: "Wat men gewoonlijk een **feit** noemt, is niet de werkelijkheid, maar een aanpassing van het werkelijke aan de belangen van de praktijk en de eisen van het sociale leven". (blz. 91.)*

En in de middeleeuwse filosofie was de uitspraak al bekend: "*Omne quod recipitur, recipitur secundum modum recipientis*": Alles wat opgenomen wordt, wordt opgenomen naar de wijze van de ontvanger.

De werkelijkheid is dus "de grote onbekende". Via begrippen en rationele constructies proberen wij in die immense oceaan een paar poldertjes droog te malen en te gebruiken. En dat is een heel waardevol en nuttig werk, dat ons heel veel goeds heeft opgeleverd, maar ons ook steeds voor nieuwe vragen, uitdagingen en gevaren plaatst. Er zal geen einde komen aan dat inpolderingsproces, want de oceaan is zo veel groter dan ons begrip.

Zo blijft er altijd ruimte voor vooruitgang in de wetenschap. En blijft er steeds de uitdaging van de horizon van oneindigheid. En neemt de kennis over mogelijkheid en nut van dat exploreren van de werkelijkheid toe. Maar ook over de steeds groeiende risico's, want waar wij willen begrijpen, "verdelen en heersen", is de werkelijkheid complex, rijk geschakeerd en samenhangend, zelfs een "levende" eenheid. De waarschuwing: "Wie ontleedt, doodt", klinkt in onze tijd terecht steeds luider.

Het viel mij op, dat met name veel dichters gevoelig zijn voor die werkelijkheid, die voorbij de muur van onze woorden, begrippen, rationele constructies ligt. In 1924 verscheen van Martinus Nijhoff de bundel: "Lees maar; er staat niet wat er staat". Later werd dit zelfs de titel voor de uitgave van een verzameling van poëzie. Ik zal niet toegeven aan de verleiding om hier een groot aantal van die gedichten te citeren. Voor één gedicht maak ik een uitzondering. Het is van Richard Schuagt 2) en lang geleden boeide het mij al. Ik las het ooit op de wand van een bus in Nijmegen.

Er is vandaag weer veel meer dan er is.

Er is vandaag weer veel meer dan er is,
Maar wat het is, ik kan het je niet zeggen,
Er is geen uitleg voor, niets dan dit inzicht
In een temeer,
Een oeroud veel te veel.
Zie ik het niet, ik zie het als tekort.
En houdt het op, ik voel het als gemis.
Meer weet ik niet, meer kan ik je niet zeggen.
En die het weten die vertrouw ik niet.
(Richard Schuagt.)

Meer dan tweeduizend jaar geleden werd een dergelijk inzicht al geformuleerd door de Chinese filosoof Lao Tse. Het boek: Tao Te Tjing 3) begint als volgt:

*Het Tao dat genoemd wordt, is niet het eeuwige Tao,
want de namen die wij noemen, zijn geen eeuwige namen.
Hemel en Aarde zijn naamloos geboren;
noemen is enkel de moeder der dingen.
Wie geen verlangens koestert, aanschouwt hun mysterie;
wie wel verlangens koestert, aanschouwt hun gedaante.
De twee zijn in wezen hetzelfde;
pas dan krijgen ze elk een eigen naam.
We zouden beide een mysterie kunnen noemen
en nog geheimzinniger is de poort aller mysteriën.*

“De poort van alle mysterie”. In de zen-traditie wordt gesproken over de “Poortloze muur”, die ons van de werkelijkheid scheidt. Muur van woorden, namen, begrippen, rationele constructies. Wij kunnen niet anders en toch sluiten zij ons af van de werkelijke werkelijkheid. Dus poortloos, maar er is blijkbaar toch een soort van poort: “Geen verlangens meer koesteren”.

De latere Rijnlandse mystiek zal hier spreken over “De zekerheden los laten”. Maar heel mild zegt dan de Tao te Tjing: “Als dat niet echt lukt, vrees niet. In beide elementen schuilt het geheim, al komt degene, die de poort van het loslaten door kan gaan, in de nog veel geheimzinniger wereld van het ware mysterie”.

Op het eiland Corfu zag ik eens in het museum een oude ikoon. Het was de afbeelding van de opstanding van Jezus Christus uit de dood. Zoals altijd speelde dit tafereel zich af in een bergachtig terrein vol diep-donkere grotten: andere graven. Maar ineens keerde de afbeelding zich voor mij binnenste buiten. Ineens zag ik de diep-duistere werkelijkheid, die als door een eierschaal bekleed was met onze zichtbare zogenaamde werkelijkheid. Uit de diepe duisternis van de onder alles liggende onbekende werkelijkheid trad de figuur van Jezus Christus naar buiten in onze “gewone” werkelijkheid als een stralend licht.

De jong gestorven Nederlandse schrijver Frans Kellendonk noteerde eens: “Ik voel steeds beter aan, waarom de Joden de heilige naam JHWH nooit hardop uitspreken, uit huiverende eerbied. Ik begin diezelfde huiverende eerbied te voelen, als iemand het woord “Werkelijkheid” uitspreekt. Waarschijnlijk zonder het te weten stapte Frans Kellendonk hiermee in de voetsporen van de mystici uit de Rijnlandse mystiek. Meister Eckhart o.p. (1260-1328?) schreef in zijn niet voltooide studie “Opus Tripartitum”: “Esse est Deus”; het zijn zelf is God(delijk).

Maar daarmee smokkel ik het woord “God” binnen, waar ik nog lang niet aan toe ben. Laten we voorlopig maar zeggen, dat datgene, dat wij “de gewone werkelijkheid” noemen, in feite gewikkeld is in een wolk van niet-weten: “The cloud of unknowing”, zoals een Middeleeuws Engels mystiek werk heet. En het is een blijk van diep respect, als ik een medemens – of een dier, of ding – benaderen kan vanuit dat niet-weten. “ik zal mijn vooroordelen over jou proberen los te laten, zodat jij je aan mij kunt openbaren zoals je werkelijk bent: onbevooroordeeld, niet al van tevoren

beplakt met mijn etiketten”. En daarmee zou de grondtoon van ons leven en werken kunnen worden: een constante echo van diep respect.

- 1) VAN DEN BEUKEL: “De dingen hebben hun geheim”- Gedachten over natuurkunde, mens en God. Ten have, Baarn. Herdruk: 2004.
- 2) Pseudoniem voor Henk Kooijman, 1928-1988.
- 3) De Tao Te Tjing van Lao-Tse, vertaling John Willemsens, 1990/1999

3.

De poortloze muur. En dan?

Wij, mensen, leven in een wereld-van-taal. Wij kunnen eenvoudigweg niet anders. Met woorden, begrippen, bepalingen, rationele constructies, benaderen wij de werkelijkheid, proberen wij er een greep op te krijgen (Be-grijpen), onderdelen ervan te omschrijven (be-palen), om die werkelijkheid te kunnen behandelen en manipuleren. Anders zouden wij wegzinken in de grondeloze afgrond van het onbekende. Wij zijn in staat ons te handhaven dank zij de taal. Toch komen velen er achter, dat wij daarmee ook opgesloten zijn in de wereld van de taal en afgesloten van de werkelijkheid, zoals die is: voorbij onze woorden, huiveringwekkend, onbegrijpelijk, beangstigend en fascinerend tegelijk. De poortloze muur van onze woorden en begrippen beschermt ons tegen deze afgrond van het niet-weten.

Maar dichters, filosofen en nieuwsgierige wetenschappers proberen over die muur te kijken. Want daar komen de verrassingen vandaan: de nieuwe wetenschappelijke ontdekkingen, die onze vorige veronderstellingen doorbreken of oprekken. Zo was het atoom minder ondeelbaar dan de naam aangaf: a-tomos = ondeelbaar. En worden eens zeer levensbedreigende ziektes behandelbaar, omdat iemand ineens inzag, dat de schimmels, die allerlei kweekbakjes onbruikbaar maakten, wellicht ook konden ingezet worden in het bestrijden van infecties in het menselijk lichaam. En daarmee was Penicilline ontdekt en de deur geopend naar de heilzame wereld van de anti-biotica.

Juist het ervaren van het feit, dat er een grens is aan ons menselijk inzicht en ons kennen, daagt uit om over de grens heen te kijken naar het nog onbekende land voorbij die grens. Velen van ons zullen het niet aankunnen of aandurven om dat onbekende gebied in te gaan. Zij leven, werken, denken binnen de afgepaalde grenzen van onze kennis en kunde, waar de wegen gebaad zijn en ons werk begrijpelijk, nuttig, overzichtelijk en goed uit te leggen is. Zo houden wij onze levenswereld, onze cultuur en onze kerken en geloofsgemeenschappen draaiende en daar is niets mis mee; integendeel!

Maar gelukkig zijn er altijd wetenschappers, dichters, kunstenaars, mystici, enz., die het wagen om de grens over te steken en het onbekende land te gaan verkennen. Vaak zullen zij tegengewerkt, belachelijk gemaakt,

zelfs vervolgd worden, want wij voelen ons bedreigd door de vrijheid, die zij nemen om onze bereikte zekerheden met een stevig vraagteken te voorzien. Vincent van Gogh (1853-1890) heeft gedurende zijn gehele leven geen een schilderij kunnen verkopen, want het paste niet in wat “men” van een schilderij verwachtte. Nu worden er miljoenen euro's voor geboden. De componist Sergei Rachmaninov (1873-1943) schijnt uitgefloten te zijn, toen in Parijs zijn tweede pianoconcert voor het eerst ten gehore werd gebracht.

Voordat Jezus van Nazareth als “Zoon van God” en als “Eerste der mensen” werd vereerd, werd hij veroordeeld en op een afgrijselijke manier ter dood gebracht aan een kruis. Mohammed moest zijn woonplaats Mekka ontvluchten en ging naar Medina. De mystici Meister Eckhart o.p. en Johannes van het Kruis(1542-1591) werden in hun leven verdacht gemaakt en zelfs veroordeeld. Na hun dood worden zij bewonderd, dat dan weer wel! De begijn Margaréthe de Porréte, die veel invloed had op het godsdienstige denken van vrouwen in haar tijd, werd in Parijs tot de brandstapel veroordeeld en gedood (1310).

Ik plaats deze mannen en vrouwen, die wij tegenwoordig mystici noemen, heel bewust in de rijen van de 'grensgangers”. Want ook zij – juist zij – proberen een weg te vinden naar het Mysterie, dat ligt achter al ons kennen en geloven. Achter alle zekerheden, die de kerken en Godsdienstige instanties als “te geloven” voorhouden. Juist zij hebben de stellige overtuiging, dat Degene, die wij bij gebrek aan betere woorden “God” noemen nooit te vangen is in de gouden kooi van een kerk of godsdienstig systeem. Naar hun stellige overtuiging “*Waat de geest waarheen zij wil*”.

En zij willen die vrije Geest volgen, want zij beseffen, dat dit de echte, mysterieuze God achter het kerkelijk ingevulde woord “God” is; de Mysterieuze, voorbij al onze heilige dogma's, woorden en constructies. Want die woorden en begrippen blijven aan onze kant van de poortloze muur. Zij kunnen niet anders! Maar de mystici zijn verliefd geworden op de ware Ene voorbij alle woorden en constructies, hoe heilig ook. Zij tasten naar die Ene achter de muur. “*Ik bid God iedere dag mij van God te verlossen*”, durfde Meister Eckhart o, p. In een preek voor gewone mensen te zeggen.

Op hun terrein zijn mystici mensen, zoals creatieve wetenschappers,

dichters en kunstenaars zijn. Ook zij zoeken de grens op, omdat zij zo benieuwd zijn naar die vrije, oneindige, Lege Ruimte, of Ruime leegte van het nog niet of niet meer ingevulde, voorbij de grens. Daar weten zij de God, die zij hun leven lang zochten. Gregorius van Nazianze (ongev. 380) bad: *“O, Gij, voorbij alle dingen, hoe anders U noemen, Onnoembare, Gij”*. Hoe “GIJ” te zeggen tegen Degene, die voorbij al onze woorden is, hoe heilig ook? Dat is de kern van alle mystiek.

Kan dat? Mag dat? Kan en mag ik “Gij” zeggen tegen die Onnoembare gegevenheid van het Onbekende voorbij al onze woorden, begrippen, constructen? Natuurlijk is het nu onmogelijk om hier algemene uitspraken over te doen. Want wie zou kunnen bevestigen of verbieden, wat ik in mijn relatie tot dat Mysterie zeg of niet zeg? Wat of wie heeft het recht om als beoordelaar op te treden ten opzichte van wat mij ten diepste beweegt? Toch kan er heel bescheiden toch wel iets over gezegd worden, lijkt me.

Johannes Tauler o.p. (ongev. 1350) zei in een preek: 1) *“Abyssus abyssum invocat”*: de ene afgrond roept de andere op. Hij citeerde hierbij een psalmvers, maar wilde daarmee een eigen ervaring beschrijven, die aan mensen, die mediteren, niet zo vreemd is. De diepe onpeilbare stilte van het niet-weten kent in zich een rust, een vrede, een gevoel van gedragen-worden, een “voorbij-alle-woorden”.

“Hier wordt het woord waar, dat de profeet sprak in het boek de Psalmen: “abyssus abyssum invocat”, de afgrond leidt de afgrond binnen. De afgrond die geschapen is leidt de ongeschapen afgrond in zich binnen en die twee afgronden worden een enige één, een louter goddelijk zijn, en daar heeft de geest zich verloren in Gods Geest, in de grondeloze zee is hij verdronken”.

De afgrond van het niet-weten voert zo tot de ervaring van een diepe, dragende, omarmende Kracht, voorbij al onze woorden. Een afgrond die draagt; een onpeilbare diepte, die een gelaat krijgt; een Woord, dat geboren wordt in die Lege Ruimte, of Ruime leegte, zoals een kind geboren wordt in de donkere schoot van de moeder.(“Godsgeboorte”: Zo bracht Meister Eckhart o.p. Dit besef onder woorden. 2))

“Waarom bidden we, waarom vasten we, waarom doen we alles wat wij doen, waarom zijn wij gedoopt, waarom is God mens geworden - en dat was het hoogste - ?

Ik zeg: opdat God in de ziel geboren wordt en de ziel (wederom) in God geboren wordt. Daar is de gehele Heilige Schrift voor geschreven. Daarvoor heeft God de wereld geschapen". 3)

En nogmaals Johannes Tauler o.p.

Daartegenover stel je jouw ondoorgrondelijke duisternis, die van alle licht is beroofd, alle licht mist, en laat je de afgrond van de goddelijke duisternis - die alleen door zichzelf wordt gekend en door niets wat geschapen is - jou verlichten. Die zalige afgrond, onbekend en zonder naam wordt meer bemind en trekt meer zielen tot zich dan alles wat ze van het goddelijke zijn in de eeuwigheid kunnen ontwaren".

(JOHANNES TAULER, Preek 83.)4)

Ik hoor hetzelfde aanvoelen verwoord door een moderne Nederlandse dichter: Maria Vasalis. 5)

*Toen ik als kind, des avonds uit het raam
hing, als de herfst gekomen was,
kende ik zijn stem al, maar nog niet zijn naam
en wist ik al, dat ik zijn schepsel was.*

*Hij roept een vraag, doofborend uit de grijze eeuwen,
die vruchteloos reikend, in zichzelf wederkeert
en die geen antwoord meer verwacht of nog begeert
en die te hees is en te oud om nog van pijn te schreeuwen.*

*Er is geen antwoord in de tegenstrijdigheden
– en van dit antwoord heeft de stem mij zo doordrongen,
vanaf mijn kindsheid heeft hij het gezongen
en dat is al zo lang geleden.....*

“Er is geen antwoord in de tegenstrijdigheden”. Aan onze kant van de poortloze muur, waar alles dit is óf dat, ja óf neen, is er geen definitief antwoord. Maar precies dit antwoord, dat een ontkennende antwoord is, verwijst naar een antwoord voorbij de tegenstrijdigheden: “van dit antwoord heeft de stem mij zo doordrongen, vanaf mijn kindsheid heeft het gezongen en dat is al zo lang geleden.....”

14.

Maar bijna ongemerkt zijn wij nu in een nog fundamentelere tweehed terecht gekomen: onze wereld van begrippen, gedachten, constructies aan

deze kant van de muur-zonder-poorten; en de werkelijkheid, zoals deze werkelijk is; “das Gegebene”, voorbij die muur van woorden en begrippen. In de wijsheid van het boeddhisme is deze nieuwe tweeheid, die de weg naar het ervaren van fundamentele eenheid in de weg staat, onderkend. Een spreuk uit die traditie zegt: “*Gegaan, gegaan, voorbijgegaan en aan het voorbijgaan nog voorbijgegaan. Ontwaakt zijn*”. 6.)

Hoe ga je aan het voorbij gaan voorbij? Door je bewust te zijn, dat ook de beelden, die wij gebruiken voor het Onafbeeldbare, slechts beelden zijn. Als vingers, die naar de maan wijzen. Hopelijk wijzen zij in de goede richting maar de maan raken, laat staan (be-)grijpen, kunnen ze nooit. (Boeddhistische spreuk.) Toen schoot mij een ander beeld te binnen, dat de beperktheden van het eerste beeld weer wat ongedaan maakt, ook al is het zelf weer zo’n beeld.

Stel: ik zie mijn levenswereld als in een grote tent, waarvan de flappen gesloten zijn. Er is verlichting en warmte; mijn meubels staan er en mijn afbeeldingen hangen aan de wand. Ik voel mij er thuis. Misschien staan er zelfs religieuze afbeeldingen in, die mij het gevoel geven, dat ik ook op Godsdienstig gebied “thuis” ben in mijn tent. Die tent is mijn wereld. Maar dan opent iemand of iets de flappen van mijn tent en blijkt mijn tent te staan in een immense vlakte. Fel verlicht of duister, beide ervaringen zijn mogelijk. Ineens realiseer ik mij, dat mijn kleine eigen ruimte een deeltje is van een immense grootse ruimte. Ik sta niet tegenover die ruimte, waar ik misschien wel naar op zoek was. Ik ben er een onderdeel van en kan er niet uitvallen, kome wat komt.

En alles wat verder bestaat of leeft is eveneens onderdeel van een en dezelfde open ruimte, waarvan ook ik deel uitmaak. In die ruimte – in de Werkelijkheid – zijn wij allen één, al heeft ieder ook zijn eigen tent binnen die ruimte. En ik besef, dat ik nooit uit die ruimte kan vallen, want buiten die ruimte is er niets. Ik besef ook, dat ik mijn eigen ruimte schend en bevuil, als ik een ander en zijn/haar tent onrecht doe, beledig of vernietig. Wat ik de ander aan goed of kwaad aandoe, doe ik mij zelf aan in datgene, wat ik ten diepste ben: deel van die immense ruimte. “*Wat je de minste der Mijnen gedaan hebt, heb je Mij gedaan*”. Natuurlijk, want ten diepste is alles en iedereen deel van DIE ENE RUIIMTE. Ja, ik heb het zelfs mijzelf aangedaan, want in wezen ben ik deel van de ruimte. En als ik een deel van de ruimte beschadig, beschadig ik dus mede het diepste in mijzelf.

Meister Eckhart o.p. Drukte dit aanvoelen uit in een ander beeld:
“*God is als een geestelijke bol, waarvan het middelpunt overal en de oppervlakte nergens is.....*” 7)

God riep de dingen uit het niets: uit het niet-zijn, tot het zijn, dat zij in Hem vinden. Waar zouden de schepselen kunnen zijn, als ze niet in het zijn, als oergrond, zouden zijn? .....Buiten het zijn kan er niets zijn.....Hij heeft dus alles "In den beginne" geschapen, want in Zichzelf, in het "in den beginne" zelf.

God heeft alles zo geschapen, dat Hij niet met scheppen opgehouden is, maar dat Hij altijd door scheidt en tot scheppen komt.8))

Al in het eerste hoofdstuk van het boek Genesis wordt alles wat bestaat en leeft als een Woord van de Eeuwige getekend. God, die onophoudelijk in dialoog-van-liefde met Zichzelf is, spreekt mij uit als een liefdeswoord. Mijn bestaan is een liefdeswoord van God, in Zichzelf, tot Zichzelf. De Vader spreekt het Woord uit: dat noemen wij de Zoon. En in die Zoon spreekt – scheidt – Hij ook voortdurend mij en alles wat bestaat en leeft, bestaan en geleefd heeft. Mijn concrete bestaan zelf is het bewijs van de liefde van God. Ik ben Gods (ge)liefde. En in grootse liefde – heilige Geest – trekt Hij die Zoon, en dus ook mij, weer tot Zich en in Zich. God IS de dialoog met Zichzelf, en ik ben in die dialoog een woord. 9)

Tegelijk wordt ook een ander grondgegeven van het mystieke aanvoelen duidelijk. Het bestaan zelf is fundamentele verbondenheid en mede-leven. Meister Eckhart o.p. formuleerde het kort en bondig: “*Wie niet in al mijn preken het woord barmhartigheid hoort, heeft er niets van begrepen*”.

Die alomvattende ruimte is het medeleven en mededogen, de dialoog-van-liefde zelf. Zij Is de Eeuwige zelf. Zoals in de literatuur van de Johanneïsche traditie omschreven wordt: “*Vrienden, laten wij elkaar liefhebben, want de liefde komt van God. Iedereen die liefheeft is een kind van God en kent God. De mens zonder liefde kent God niet, want God IS liefde*”. 10)

En ook in de mystieke traditie van andere Godsdiensten leeft die
16.
fundamentele overtuiging, ook al is de godsdienstige praktijk helaas vaak een andere, zowel in het christendom als in andere religies. Zo beginnen hoofdstukken van de koran met het opschrift: “*In de naam van Allah, de*

barmhartige, vol van genade”.

Oneindige en onvoorwaardelijke ruimte-van-liefde, waar niemand en niets ooit uit kan vallen. De Werkelijkheid, gezien door het aanvoelen van de mystiek, is altijd binnen de Eeuwige; binnen de Ruimte van onvoorwaardelijke, totale liefde. Etty Hillesum schreef in haar dagboek: *“Het zal geen een SS-officier ooit lukken, dat ik hem ga haten”*. Want hoe kan je haten, als je in een ruimte-van-liefde leeft?

Als in een echo hoorde ik in deze woorden de uitspraak van de Moslim-mystica Râbiá al Basri (713-801), uit de stad Basra, in het tegenwoordige Turkije:

‘Op een dag vroeg men haar: Rabia, hou je van God?

Ik hou werkelijk van Hem – antwoordde ze.

En satan, is hij uw vijand?

Nee – antwoordde ze – Ik hou zoveel van mijn Heer, de Liefdevolle, dat de liefde voor Hem geen enkele plaats overlaat voor een gevoel van afschuw van de satan.’

En de Engelse mystica Juliana van Norwich(1342-1416) durfde dan ook te schrijven: *“All shall be well; all will be well.”* Alles en iedereen moet en zal ten goede komen. Zo reiken de bronnen van alle Godsdienst en humaniteit in de diepte, naar de diepe ondergrondse rivier van medeleven en mededogen: *“Al mijn bronnen ontspringen in U”*.

- 1) Preek: "Hij ging in een schip, dat van Simon was".(Lucas 5,3.) C.O. JELLEMA:"Heinrich Seuse, het boek van de Waarheid. Johannes Tauler: preken". Groningen,2004., blz. 112-114.
- 2) Preek: "Intravit Jesus in quoddam castellum".
- 3) Preek: "In illo tempore missus est angelus Gabriël a Deo".
- 4) EMMANUEL JUNGCLAUSSEN: "Uit preken van Tauler. De innerlijke grond". Gottmer, Haarlem, 1976,blz.38-40.)
- 5) Geciteerd door TON LATHOUWERS: "Zij is altijd soms". Vrouwelijke gestalten van compassie. Asoka,2015, blz. 104.
- 6) Prajnaparamita Hartsoetra. Vertaling": Ton Lathouwers.
- 7) Preek: "Accipite armaturam Dei".
- 8) "Opus tripartitum".
- 9) Gedachte, die ik vond uitgewerkt bij: TON VAN DER STAP: "in een ander licht". Een bloemlezing. Gekozen en ingeleid door Gerard Swüste. Uitgeverij Meinema, Zoetermeer, 2011, blz.114-117.
- 10) 1 Johannes, 4, 7-8.

4. God, Godheid, Niets, weet ik veel?!

*"Ik heb weleens gezegd: "Toen sint Paulus niets zag, toen zag hij God. Nu keer ik dat woord om en zo is het wellicht beter: "Toen hij het Niets zag, toen zag hij God."
(Meister Eckhart o.p.) 1)*

*"Wanneer in het Oude Testament gesproken wordt over "een zachte, stille stem", zou je dat wellicht beter kunnen vertalen met: "De stem van de volle, diepe stilte".
(Naar een uitspraak van de bijbelgeleerde Jacques R. Doukhan.) 2)*

Als iemand mij op de Hoogstraat vraagt – en dat gebeurt wel eens – “Geloof u in God?” dan zou ik eigenlijk moeten antwoorden: “Ik zou het bij God niet weten”. Want ik heb geen idee, wat de vragensteller onder dat woord “God” verstaat. Misschien verstaat hij er wel iets onder, waarvan ik moet zeggen: “Absoluut niet!”

En zo leerde een Christin geworden Jodin mij om de vraag: “Geloof u in de God van de Bijbel?” naar goed Joods gebruik met een wedervraag te beantwoorden: “ De God van welke pagina?” En in een andere preek zei Meister Eckhart o.p. eens heel uitdagend: “*Ik bid God iedere dag mij van God te verlossen*”. En dat leidt tot de verbaasde bemerking: wat is er toch aan de hand met de “Gods-vraag”?

"God is een woord. Rijk der hemelen is een woord. Wie zich tevreden stelt met datgene, wat in woorden gevat kan worden, die is voor mij een ongelovige..... Als de ziel naakt en losgemaakt is van alles, dat een naam draagt, dan is zij één in het ene, zodat zij verder gaat, de pure Godheid in..... Proef het onderscheid tussen God en Godheid....." 3)

Dat is een heel gedurfde uitspraak, zeker als je bedenkt, dat deze zin in de mond van een middeleeuwse vrouw gelegd wordt, die hiermee haar theologisch geschoolde geestelijk leider – een Godgeleerde priester! – van replek dient! En daarmee is de spagaat tussen de Geloofsleer en de Rijnlandse mystiek als in een notendop getekend! Want de geloofsleer moet het hebben van woorden, anders zou het geen leer zijn!

En de Rijnlandse mystiek wil al die woorden juist passeren om te reiken naar de/het Onnoembare. En het woord “Godheid” biedt natuurlijk

geen echte oplossing, omdat ook dit een woord is om de/het Onnoembare te omschrijven. Maar je doet wat, om met je veel te korte vingertjes naar de maan te wijzen!

Ik had een droom. Ik ontdekte een zeer heilige plaats, op een heuvel, boven het 'gewone' leven. De weg naar boven ging langs oude, eerbiedwaardige huizen en de ruïne van een grootse middeleeuwse Gotische kerk. Die heilige plaats was in een mooie kerk, die iets verder op de heuvel lag.

Maar de kerk zelf was die heilige plaats niet! In een hoek was een trap, die naar beneden voerde. Daar kwam ik terecht in een crypte, vol van zacht licht. In die crypte was een "herinnering van heiligheid": de goed bewaarde prachtige restanten van een vroeger heiligdom. De vloer ervan was nu gevuld met goudkleurig zand en er ging van die plaats een grote wijding en schoonheid uit. De sacraliteit was dus nog aanwezig in haar afwezigheid.

Boven in de kerk en op de straten gingen het rumoer, het zogenaamd "gewone" leven, het zingen en het vieren van al dan niet precies-zoals-voorgeschreven liturgie, de prediking, de theologische discussies en de gesprekken hun gang. In de crypte was en is het rustig en stil: hier dringen geen woorden door, Ik kan mij er altijd in terugtrekken, als ik geen raad meer weet met al dat gepraat in de bovenkerk of op straat. En in andere dromen was ik op weg naar die crypte, of wees anderen vanuit de verte naar het bestaan ervan.

In nog een andere droom zat ik in een zelfde soort van crypte, nu een klein, kaal en leeg keldertje, waar een aantal gesloten deuren op uitkwam. Ik moest er gaan zitten en wachten, tot een van die deuren vanuit zichzelf open zou gaan. Ik mocht de deuren zelf niet openen. Dus alweer een soort aanwezigheid in afwezigheid.

Aanwezigheid in afwezigheid. In het normale taalgebruik een onmogelijke en onlogische combinatie; in poëtisch taalgebruik veelzeggend, denk ik. Alsof de woorden als poorten opengaan om een doorgang te tonen naar een Ruimte achter alle woorden. Naar een wereld van ervaringen, zoals ik de aanwezigheid van mijn geliefde kan ervaren in de reuk van haar parfum, die nog in een kamer draalt, die zij zojuist verlaten heeft.

In de Bijbel wordt iets dergelijks gesuggereerd, als keer op keer gezegd wordt, dat je God nooit in het gelaat kunt zien, maar altijd en alleen maar op de rug; dus als God net voorbij is.

Dan is de stilte van het niet-weten de beste manier om over de zogenaamde God te spreken. *“The cloud of unknowing”* – titel van een middeleeuws mystiek geschrift – is dan de plaats, waar ik de Eeuwige het meest nabij ben. De Spaanse dichter en mysticus Johannes van het kruis (1542-1591) noemde het dan ook: *“Todo y nada”*: alles en niets. *“Ongrond”* noemde de onlangs overleden Vlaamse schrijver Erik van Ruysbeek deze plaats, die geen plaats is. 4)

Maar wat koop je nu eigenlijk voor *“Niets”*? Voor *“Ongrond”*, want dat draagt toch niks?! Wat heb je aan *“weten, dat je het niet weet”*, want juist kennis maakt toch zekerheid en macht, bezit en vooruitgang? Wat koop je voor Godsdienst? Is het geloven in de wetenschap niet veel waardevoller dan al dat Godsdienstige geloven, want de wetenschap levert vooruitgang? (En soms ook bedreiging en vernietiging, maar laten we dat nu maar even terzijde schuiven.)

Heel goede vraag, want het is nog maar de vraag, of je Godsdienst in de kern moet beschouwen vanuit de vraag: *“Wat heb ik er aan?”* O, zeker, dat doen we voortdurend. Wat leveren de kerken aan sociale verzorging en betrokkenheid van mensen op mensen? Welke troost en bemoediging geeft de Godsdienstige overtuiging? Is religie in haar belijden gekoppeld aan agressie of aan vrede en verzoening? Is geloven gezond voor psychische gezondheid? Heel toepasselijke vragen, die serieus onderzoek mogen hebben. Maar toch? Maar verder? Maar daaronder? Zijn er nog meer vragen?

Wat koop ik voor vriendschap, voor liefde, voor schoonheid, voor waarachtigheid, voor speelsheid? De vraag alleen al dreigt deze waarden in hun diepste zijn aan te tasten. Want ineens komen deze prachtige, kwetsbare werkelijkheden te staan onder de dwingende en koude eisen van nuttigheid en opbrengst. Hun gratie, hun gratis en gratuiet zijn, hun vrijheid komt in het gedrang. En dat precies maakt er toch mede de kwetsbare schoonheid van uit. In de Chinese wijsheid van meer dan tweeduizend jaar geleden werd al gesproken over *“De absolute noodzaak van het nutteloze”*. 5)

Misschien zit hier wel de kern van het probleem. De kerken, de godsdiensten, de protesterende wetenschappers, de discussies en de soms bittere woordenstrijd, de geloofsvervolgingen, de strijd om “de waarheid”; ze hebben van God zo'n zwaar en bezwarend onderwerp gemaakt. Het Godsidee is ook de bron geweest voor een enorme hoeveelheid schuldvragen, angst, veroordeling, excommunicatie, vijandschap. En de heilige Boeken bevatten heel wat teksten, die deze schuldvraag kunnen aanwakkeren. Op deze manier is het woord “God” voor heel veel mensen loodzwaar geworden. Logisch, dat zij die last van hun schouders wierpen. Ineens verschijnt de uitspraak van Meister Eckhart o.p. In een nieuw licht: *“Ik bid God iedere dag mij van God te verlossen”*.

Nogal wat mystici zeggen dan ook: “Stop met dat krampachtige zoeken naar God. Als er een soort van God bestaat, laat je dan vinden”. Ga maar zitten, leef je leven en doe je werk. Maar doe het aandachtig, zodat je ook opmerkt, welk proces zich aan jou voltrekt, als je echt aandachtig bent. Wees aanwezig in je doen en je laten, in je werken en in je zijn, en je zult open zijn voor Degene, die heet: “IK BEN AANWEZIG”. Je aanwezige levenshouding zal Degene uitnodigen en toelaten – zal Degene “maken”- , die “IK BEN ER” heet.

En zo is het toch ook met liefde en vriendschap, met schoonheid en waarachtigheid? Probeer het niet te maken, te manipuleren, maar stel je ervoor open, wees er ontvankelijk voor en reageer vanuit het ervaren ervan. Zoals Chris Smoorenburg o.p., mijn onlangs overleden eerste leraar in het mediteren, vaak zei: “Ga maar zitten en zie dan maar, wat er gebeurt”. (Ik vind het boeiend, dat in het Duits het woord “Andacht” een *Godsdienst*oefening aanduidt.)

Maar denk niet, dat dit “los-laten”, dit je laten vinden, een gemakkelijke opgave is. Want waar blijven wij, als wij al onze zekerheden en overtuigingen loslaten en de sprong in het onbekende wagen?

En juist toen ik bij dit punt van het hoofdstuk was aangekomen, wees een confrater mij “toevallig” op een tekst, die hij was tegengekomen. Een verhaal, dat de vrijheid aangeeft, die er ontstaat, als je beelden van God, hoe heilig ook, durft loslaten en er dan mee durft spelen.

“Eens was Theresia van Avilla (1515-1582) onderweg met de heilige Johannes van het Kruis, een uiterst sobere monnik, die een scherp oog had voor de tekortkomingen van de mensen. Bij een maaltijd onderweg kregen

zij overheerlijke druiven. D monnik riep uit: “Als je denkt aan het komende oordeel Gods, zou je er geen één meer door je keel kunnen krijgen”.

Waarop Theresia antwoordde: “Dat mag zo zijn, maar als je denkt aan Gods goedheid, zou je er altijd wel van willen blijven eten”.

Als je het toch nodig of verantwoord vindt om beelden te maken van de Onafbeeldbare, maak er dan beelden van, die in het hier en nu het geluk van mensen versterken. Want ten slotte gaat het toch om het welzijn van mensen? Dat is wat liefde en vriendschap, verbondenheid en menselijkheid beogen. Dat is, wat Jezus bedoelde als Hij sprak over *“Het rijk van God, dat midden onder u is”*.

Die vanzelfsprekendheid hoor ik ook doorklinken in de beroemde uitspraak van Jezus Christus: *“Als je niet wordt als kinderen, zal je het rijk Gods nooit bereiken”*. Dan zegt je kind ineens tegen je: *“Mamma, ik vind je zo lief; God moet wel erg veel van je houden”*.

God, geborgenheid, geliefd worden, spel, ernst, leven, aandacht, school, enz. In het beste geval is het voor een kind allemaal vanzelfsprekend. Als je speelt, speel je; als je op school bent, ben je op school; als je iets moois ziet, zie je iets moois; hoera, als de meester gaat voorlezen!

Later, als je volwassen geworden bent, is veel van die vanzelfsprekendheid verloren gegaan. Je moet nu eenmaal plannen, verzekeren, “bezinnen voordat je begint”, onthouden, in je berekening opnemen. En je gaat twijfelen, nader onderzoeken, jezelf opnieuw uitvinden, enz. Zo groeien we en worden wij verstandiger, dat wel. Maar we hebben soms ook het gevoel, dat wij verdrinken in al die woorden, verplichtingen, verantwoordelijkheden, taken. Wij moeten zó veel dragen. Wie of wat draagt ons? Wie of wat zegt dan tegen ons: *“Het is goed, zoals je bent. Ik zie je en heb je lief”*.

Als je dat soms, even ervaart, dat je er mag zijn “zonder waarom”, dan ervaar je, waar je als kind vanzelfsprekend in en mee leefde: liefde, geborgenheid, schoonheid, troost, vergeving. Dan ervaar je – zoals de Islam zegt – : *“de negenennegentig schone namen van Allah”*. En wie die fundamentele geborgenheid in een kind schendt en daarmee de grondtoon van overgave kapot maakt.....

Wel, ook hier had Jezus een uitgesproken mening over: *“Het is beter, dat zo iemand met een steen om de nek in zee geworpen wordt”*. Maar juist

dan, zelfs dan, is het goed te weten, dat ik in een grote Ruimte van barmhartigheid leef, waar ik nooit uit kan vallen, kome wat komt. Juist hierover deed Meister Eckhart o.p. een heel gedurfde uitspraak. Ik citeer hem uit mijn hoofd.

“Wij hebben een merkwaardige God, die niets liever doet dan zonde vergeven. En hoe groter ze zijn, des te liever vergeeft Hij ze”. Zo omschreef hij: Liefde-zonder-waarom”: zijn Godsbeeld. Een beeld om verliefd op te worden, toch? Hij zei dan ook: *“Ik ben een gelukkig mens.”*

- 1) Preek: "Een korte tijd, en gij zult mij niet meer zien".
- 2) Jacques Doukhan, U.S.A. Hoogleraar in Hebreeuws en Oude Testament. Directeur van het instituut voor Joods-christelijke studies.
- 3) Gesprek tussen zuster Katrei en de biechtvader". Niet van Eckhart zelf, maar wel geschreven door iemand, die zijn preken goed kende.
- 4) ERIK VAN RUYSBEEK: “Zangen van Ongrond”. Altamira- Becht, 2001.
- 5) Discussie tussen Tsjwang-Tze en Hwéi-Tze.

4.

Leven zonder waarom. Onmogelijk? Of toch.....?

Van Râbiá al Basri werd verteld, dat zij op een dag door de stad liep met in de ene hand een emmer water en in de andere een brandende fakkel. “Mevrouw, wat gaat u doen?”, vroegen haar bewonderaars. “Ik ga de hel blussen en de hemel afbranden”, zei de mystica. “Daarna kunnen wij zien, wie Allah echt liefheeft”.

En Meister Eckhart o.p. Zei eens in een preek:

De leermeesters loven in het bijzonder de liefde, zoals bijvoorbeeld Paulus die zegt: "Waar ik ook mee bezig ben, heb ik de liefde niet, dan ben ik niets". Maar ik prijs afgescheidenheid

(Het loslaten van alle zekerheid, en dus ook van al ons vragen naar “waarom?” Totale overgave.(L.d.J.))

boven alle liefde. In de eerste plaats omdat het voornaamste van de liefde is dat zij mij dwingt om God lief te hebben, terwijl daarentegen afgescheidenheid God dwingt om mij lief te hebben. Nu is het veel heerlijker om God naar mij te dwingen dan mezelf naar God toe. En dat komt, omdat God zich voegzamer in mij kan voegen en zich beter met mij verenigen kan dan ik mij zou kunnen verenigen met God. Dat afgescheidenheid God naar mij toe dwingt, bewijs ik met het volgende: ieder ding bevindt zich het liefst op zijn eigen natuurlijke plaats. Nu is Gods natuurlijke eigen plaats eenheid en zuiverheid en die komen voort uit afgescheidenheid. Daarom moet God zich noodzakelijkerwijs aan een afgescheiden hart geven..... 1)

Om te beginnen moet ik natuurlijk luid en duidelijk zeggen, dat de vraag naar het “waarom?” een enorme kracht was en is in de ontwikkeling en humanisering van de mens en de menselijke samenleving. De gehele wetenschap, geneeskunde, technische ontwikkeling, samenleving, kerkelijk denken; en de reflectie hierop: filosofie, sociologie, medische studies, taalwetenschap, techniek, theologie, Bijbelkennis; ze beginnen en worden gestuwd door de nieuwsgierigheid, dus door het vragen naar het 'waarom'.

De vraag moet dus nader toegespitst worden: zijn er soms ook terreinen in het menselijk bestaan en in de wereld van ervaringen, waar de

vraag naar het “waarom” zijn glans verliest en zelfs onproductief en soms gevaarlijk wordt?

Meister Eckhart o.p. probeerde dit probleem als volgt te benaderen: *“Waarom eet ik? Om te leven. Waarom beweeg ik, werk ik, doe ik allerlei dingen, die ik doe? Om te leven. Maar waarom leef ik? Ik leef graag, maar is er een reden, die verder reikt dan mijn leven zelf? Ik leef, omdat ik leef, zonder verder waarom”*.

Mijn leven is niet verder ondergeschikt aan een doel. Het is een waarde-in-zichzelf en behoeft dus geen nadere verklaring of verdediging meer. In religieuze woorden probeert men dit aanvoelen te omschrijven als: “Het leven is heilig”. Vandaar dat in ons ethische aanvoelen moord zo'n ernstig misdrijf is. En dat wij ook als vanzelfsprekend veroordelen, wat het leven en de psychische component ervan kwetst en beschadigt: laster, discriminatie, verkrachting, verminking, haat-zaaien, enz.

Het is een afschuwelijke gedachte – ook al gebeurt het maar al te vaak – dat ons leven teruggebracht wordt tot een factor in de vraag naar het waarom, de vraag naar nut en bruikbaarheid. Dan wordt ons leven enkel beschouwd als “economische factor”, als “kanonnenvlees”, als “bijkomende schade bij een bombardement”, als “vervangbaar”, als “stemvee”. Wij worden teruggebracht tot een anoniem cijfertje in een statistiek. Al onze diversiteit, al onze uniciteit, al onze speciale en onvervangbare individualiteit doet niet meer ter zake. Wij worden alleen nog maar beschouwd vanuit de vraag, of wij voor iets anders nuttig zijn.

Zo is het speelse spel van het voetballen er bepaald ook niet op vooruit gegaan, nu er enorme geldsommen mee gemoeid zijn en goede spelers met grote bedragen betaald worden. Niet het spel, maar het winnen staat nu voorop. Waarom? Omdat verliezen geld kost, en niet meer een normale situatie is binnen een leuk spel. Want waar twee spelen, zal er een verliezen, toch? Het spel van het voetballen is zijn speelsheid verloren, nu het in een “waarom” is terecht gekomen: spelen om geld te verdienen. En dan “wordt voetbal oorlog”, zoals een Nederlandse trainer onbeschaamd zei. Het spelen om het spel zelf, zonder waarom, is verloren gegaan.

Een schilder als Vincent van Gogh schilderde om het schilderen. Hij verdiende er geen cent mee. Nu zijn zijn schilderijen miljoenen waard en worden zelfs gekocht als geldbelegging. Maar dan moeten niet al te veel

mensen in de gelegenheid zijn om ze te gemakkelijk te kunnen zien, want dat levert risico's op. En is de waarde ervan niet meer de schoonheid, maar het prijskaartje. Waarom vooral belangstelling voor die schoonheid? Omdat het veel geld waard is. Arme Vincent, als kunstenaar!

Iedere professionele musicus weet, vaak uit eigen ervaring, dat het musiceren om de toehoorders te plezieren, of om een grootse opvoering neer te zetten, een middelmatig succes zal opleveren. Hij moet de muziek de muziek laten, meegaan met de muzikale bewegingen, niet zelf bedoelingen hebben met de muziek, maar als het ware zelf naar de muziek luisteren. Hij moet HET laten gebeuren, zonder nader waarom. Pas dan ontstaat de ware schoonheid. Wat is dat `HET'?

Heel soms overkomt mij iets dergelijks. Ik heb de preek en de liturgie grondig voorbereid, maar tijdens de viering “neemt de preek het ineens over” en luister ik zelf met verbazing naar mijn woorden, of “voltrekt de liturgie zich ondanks mij, dank zij mij”. Het gebeurt. Wat is dat “HET”?

Wij waren op een culturele groepsreis in Zuidwest Ierland. De dominee, die de groep begeleidde, zei herhaaldelijk, dat hij monniken en eremieten niet begreep en zelfs afwees, want door zich terug te trekken uit de maatschappij, waren ze van weinig of geen nut. Ik wees hem op de “absolute noodzaak van het nutteloze”. Zoals in middeleeuwse kathedralen, waar kunstwerken van indrukwekkende schoonheid vaak zaten op plaatsen, die vanaf de plaats van het gelovige publiek nauwelijks zichtbaar waren. Hij bleef sceptisch, totdat hem zelf iets overkwam.

Het was de laatste avond van de reis en we waren in een Victoriaans hotel. De ontspanning na een geslaagde reis zonder ongelukken was voelbaar. In het hotel was later een lift ingebouwd. In die lift stonden een paar afgedankte maar nog bruikbare fauteuils. Dominee, zijn vrouw en nog een paar kennissen gingen op die plechtige stoelen zitten en lieten zich als vorsten meevoeren door de lift.

Toen zij boven waren, vonden zij dat zo grappig, dat ze weer naar beneden gingen, en weer naar boven, en weer naar beneden, en weer.....Er werd hard gelachen en er werden grapjes gemaakt. Het gebeurde als vanzelf. Wat is dat “HET”?

Totaal nutteloos, maar juist daarom zo ontspannend en leuk. Dominee kwam mij persoonlijk melden, dat hij nu ineens de wijsheid inzag van de zin: “De absolute noodzaak van het nutteloze”.

Welke minnaar voelt niet ogenblikkelijk aan, dat als hij zijn beminde liefheeft omwille van haar erfenis, of omwille van haar positie, of omwille van.....dat er dan eigenlijk van liefde geen sprake is. Het “waarom” heeft de overgave van liefde onmogelijk gemaakt. De relatie is nuttig geworden, ondergeschikt aan een doel, dat niets met liefde te maken heeft.

Samenvattend kan dus gezegd worden, dat spel, schoonheid, liefde, goedheid, speelsheid, humor, het leven zelf, tot in de ingewanden bedorven dreigen te worden, als er een “waarom” op losgelaten wordt. Want dat verhindert, dat HET gebeurt; dat niet ik meer de regie heb, maar dat er een soort van stroom op gang komt, via mijn eigen werken, maar veel grootser dan mijn werken. Het gebeurt ondanks mij, dank zij mij. En hoe minder ik mijn ik-gerichtheid in de weg plaats, des te vrijer en indrukwekkender kan de stroom haar eigen weg gaan. Als ik slecht voorbereid ben, lukt het niet. Maar als ik mij te veel op een goed resultaat focus, gebeurt het ook niet.

Wij spreken bij zo'n ervaring over “een begenadigd moment”. Want het overkomt je, als een gratis toegift. Het is meer-dan-ikzelf. Al in de filosofie van de Middeleeuwen werd gezegd, dat het schone, het waarachtige en het goede “transcendentalia” waren: zaken, die ons gewone bestaan overstegen. Even breekt als het ware het licht van een andere wereld door in de onze. Even kent ons leven momenten, die meer zijn dan ze zijn. Zo noemde de dichter Richard Schuagt dit, in een gedicht, dat ik al eerder citeerde 2). De Islam spreekt hier over de “negenennegentig schone namen van Allah”.

Mag je hier het woord “God” gebruiken? Van mij mag het, maar je kunt het ook verder ongenoemd laten, als je de vele betekenissen, die het woord “God” heeft, liever niet over deze ervaringen wilt uitstorten. Want het woord “God” is als een container en er worden heel veel betekenissen aan gegeven, waarvan sommige absoluut niet passen in mijn geloof. Maar misschien kan ik het gebruiken als uitroep van verwondering en verbazing: “Mijn God, wat overkomt me nu?!” dan wordt God de bron van de begenadigde momenten in ons leven. De bron van verwondering. De momenten “zonder waarom”, gratis en gracieus. En dat is de oerbetekenis van het woord genade.

Mij lijkt dat een heel mooie invulling van dit woord voor de/het Onnoembare. En het geeft ook God de vrijheid om niet te passen in onze

verwachtingen. God mag anders zijn, dan wij van een God verwachten. Hij hoeft geen “antwoord te zijn op onze vragen”. God hoeft niet nuttig te zijn. Zij mag zijn als mijn Geliefde: vrij en juist daarom geliefd om hoe Zij is, onbegrijpelijk en toch met mij verenigd. Alweer: niet om een of ander waarom. Niet omdat ik het verdiend zou hebben of er enig recht op zou hebben. Maar eenvoudigweg, omdat Zij niet anders kan dan te zijn wie zij is: de bron van verwondering; de onvoorwaardelijke liefde, schoonheid en waarachtigheid. Transcendent: alle verwachtingen te boven.

-----

1) Zie JAAP GOEDGEBUURE en OEK DE JONG: Echart nu, Amsterdam, 2010,blz. 230.)

2) Gedicht: **Er is vandaag weer veel meer dan er is.**

Er is vandaag weer veel meer dan er is,

maar wat het is, ik kan het je niet zeggen.

Er is geen uitleg voor niets dan dit inzicht

In een temeer, Een oeroud veel te veel.

Zie ik het niet, ik zie het als tekort.

En houdt het op, ik voel het als gemis.

Meer weet ik niet, meer kan ik je niet zeggen.

En die het weten die vertrouw ik niet.

Richard Schuagt. Zie ook hoofdstuk 2, noot 2.

6.

*Het kwaad: slagschaduw op de Schepping.
Op “ONEINDIG” krijg je geen greep.*

“Esse est deus”, schrijft ECKHART in zijn questiones Parisienses. Het zijn zelf is God(delijk). Er is geen aparte goddelijke sfeer en goddelijke werkelijkheid. Er is slechts die ene werkelijkheid, maar gedragen door het goddelijke, de Godheid, die aanhoudend uitstroomt en zich wil wegschenken aan wie deze diepere plek wil openhouden.”

(Marcel Braekers o.p.) 1.)

En dit is een bewering uit de Rijnlandse mystiek, die er een van de kernen in vormt, maar tegelijkertijd erg veel vragen, wrevel en ongeloof oproept. Als je 's avonds naar de Nieuwsdienst kijkt, lijkt het tegenovergestelde heel wat duidelijker. Al die berichten over oorlog en moordpartijen, over verdrinkende vluchtelingen op de Middellandse Zee, over asielzoekers, die steeds minder welkom zijn in Europa, over de Griekse bevolking op de rand van armoede, over aanslagen door zelfmoordterroristen, met vele onschuldige doden en gewonden, over natuurrampen en tsunami's met tienduizenden doden, over machtswellustelingen en de “Collateral damage”, de bijkomende schade van een neergeschoten passagiersvliegtuig, enz. enz. enz.

Het kleine beetje menselijkheid, liefde, vergeving, werken aan vrede, compassie, mildheid, die wij gelukkig soms ook zien en ervaren, lijken eerder kleine druppeltjes op de gloeiende plaat van het kwaad. Het idee van de Erfzonde, van de fundamentele geschondenheid van de mensen, was zo gek nog niet! En laten we God hier in Godsnaam buiten houden, anders hebben we helemaal niets meer om naar uit te zien en ooit te verhoppen! God is de totaal Andere.

En daarmee stoten wij op de fundamentele keuze:
Gaan wij in ons denken en geloven uit van de fundamentele TWEEHEID, de fundamentele scheiding tussen goed en kwaad, licht en duister, tussen mij en de ander, God en de duivel, hemel en hel, leven en dood, tussen deze wereld en de andere. Is het geloof dan een wankel brug tussen deze totaal gescheiden werelden? Wankel, want het kwaad en de vernietiging zijn zó evident, en in de wereld van het goede moet je maar op genade of ongenade geloven.

Credo, quia absurdum”: ik geloof, omdat het absurd is, wordt al aan een kerkvader in het begin van het Christendom toegeschreven (Tertullianus, 160-230 na Chr.)

Of is het mogelijk om uit te gaan van de fundamentele EENHEID van al wat bestaat, gebeurt en leeft. Het vaderschap van God, dat niet ooit, maar ook nu voortdurend uitstroomt in de Zoon, in alles wat bestaat en leeft.

Meister Eckhart o.p. Zou dan ook kort en bondig stellen:

Alles en ieder moet in God zijn, want buiten God kan er niets zijn, omdat er buiten het Zijn niets kan bestaan.

Maar dan is ook al het kwade in God?!

De grote kenner van de menselijke geest: Carl Gustav Jung (1875-1961) zou hier waarschijnlijk bedachtzaam “Ja” knikken. En dat precies bracht hem in een pijnlijk conflict met zijn vriend en tegenstrever, de Engelse Dominicaan Victor White o.p. (1902-1960) Als goed Thomist had deze theoloog er de grootste moeite mee om het kwaad een plaats te gunnen binnen het zijn. Kwaad was “privatio boni”: het ontbreken van het goede, een pure negatie. Maar dan hoor je Jung denken: “Kom dan maar eens kijken naar de realiteit van de concentratiekampen!” Kortom: wij stoten op wat al in de Middeleeuwen genoemd werd: “Het MYSTERIE van het kwaad”.

Al veel eerder was dit in het christendom tot een kolossaal conflict gekomen. Rond 400 na Chr. ging de Keltische monnik Pelagius ervan uit, dat een pasgeboren kindje totaal onschuldig en zondeloos was. Hij ontkende de erfzonde en maakte hiermee de grote Augustinus woedend. Want deze kerkvader redeneerde juist vanuit het begrip erfzonde; had daarmee het kwaad zijn grote plaats gegeven en de Kruisdood van Jezus Christus verheven tot de enige weg om van zonde verlost te worden. Als mens was je tot niets goeds in staat. Alle goedheid was genade. Augustinus zag kans – met enige manipulatie, dat moet gezegd – om Pelagius tot zo ongeveer de grootst mogelijke ketter te laten verklaren. Logisch, dat ook over de woorden van Meister Eckhart o.p. heel wat gepiekerd werd. Ook van hem werden een aantal beweringen door de paus veroordeeld. (Rond 1327)

Is dit fundamentele en kolossale dilemma oplosbaar? Al direct valt op,

dat je zowel binnen het ene kamp kan gaan staan, als in het andere kamp, en dan de argumenten over en weer als waar en onweerlegbaar ervaren. Kan er iets bestaan buiten het bestaan? En is het bestaan zelf niet fundamenteel te beschouwen als iets goeds? Dan is alles en iedereen principieel Goddelijk.

Maar je wilt de ellende en de afgrijselijke misdaden toch niet Goddelijk noemen? Zullen we ze dat dan maar zien als iets, dat niet echt bestaat: “De privatio boni”? Nou, dat klopt ook al weer niet erg met onze ervaring. Integendeel, het kwaad is voor ons vaak heel wat reëler dan het goede. Dan maar twee oerprincipes accepteren: de God van het goede en de God van het kwaad; of, in iets mildere vorm: God en de duivel? IK WEET HET NIET!

En daar stoten we op een kern van de mystiek: HET NIET-WETENDE WETEN, de “Cloud of unknowing”, De “Noche oscura”. Dit niet-weten werd al in een van de eerste en invloedrijkste boeken over mystiek beschreven: door pseudo Dionysius Areopagita (rond 500 na Chr.):

“in dat duister, dat meer dan licht is, te belanden, daarom bidden wij, (O, ja, is dat zo???) en om door blikloosheid en kennisloosheid te zien en te kennen wat boven aanschouwing is en boven kennis,..... 2)

Ineens licht een ander woord uit de mystiek helder op: OVERGAVE. De werkelijkheid leren accepteren, zoals de werkelijkheid voor mij is. En dan nog tegen alle zogenaamd beter weten in volhouden, dat die overgave goed is. De combinatie van de kernwoorden in het hart van het Christendom;

”Mijn God, mijn God, waarom heeft U mij verlaten?” en: “Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest”.

En ook het schitterende gedicht van Johannes van het Kruis(1542-1591): de “Noche oscura”, is niet bepaald geschreven in de milde glans van de maan in een zomerse nacht. Het is ontstaan in de zeer nauwe kloostergevangenis, opgesloten door zijn eigen confraters om uitgeleverd te worden aan de inquisitie en dat met een sadistische medebroeder als bewaker.

Mag het ook een onsje minder zijn? Bij God blijkbaar niet. En dat is de huiveringwekkende werkelijkheid van ONEINDIGHEID. Daar komt immers geen einde aan.

Als alle spreken dus verstomd is en de afgrond van het niet-weten zich

opent, dan weten mystici, dat er nog één woord overblijft: COMPASSIE. Eckhart o.p. “Wie niet in al mijn preken het woord “barmhartigheid” hoort, heeft er niets van begrepen”.

Want de Lege Ruimte van het niet-weten wordt de Ruime Leegte, waarin de ander, het andere en ik zelf mogen worden, wie of wat wij ten diepste zijn.

In het boek van Ton Lathouwers: “Zij is altijd soms”. Vrouwelijke gestalten van compassie. 3.) wordt het in de inleiding door Manuela Kalski aldus omschreven: ”De zevende engel”- Kuan Lin, Maria, Sophia, Sjechina, Sechita, Christa. – .....draagt iedereen vanuit het diepste duister naar het licht.

*“De zevende engel
is totaal anders
zelfs de naam is anders.*

.....

*zwart en nerveus
meer dan eens veroordeeld
voor zondarens mokkel
tussen afgrond
en hemel*

.....

Altijd maar doorgaand

.....

*zwart en nerveus
en met een oud aftands aureooltje”.4)*
(Zbigniew Herbert (1924-1998)

Zo wordt onze geliefde “Vrouw God” – Godelieve – in ons geboren, als wij haar steeds opnieuw “Altijd soms” in ons laten zijn. Menselijkheid vinden en bewaren te midden van alle onmenselijkheid, zelfs in de hel, zelfs al kost het jou je aureool, daar gaat het om in de mystiek van de grote religieuze tradities en levensbeschouwingen.

Ik herinner mij een ikoon, waarin de verrader Judas in het diepste van de hel zit, omdat hij de Goedheid zelve uitgeleverd heeft om vermoord te worden. Maar de lichtende gestalte van zijn moeder – van De Moeder – daalt af vanuit het hemelse Licht om ook hem te bevrijden en op te nemen in het licht. Onrechtvaardig? Dat mag je best wel zo beoordelen. Barmhartig? Tot in het Oneindige. Dus tot in de Eeuwige zelf.

Ga er maar aan staan! En ik ben mij bewust, dat ik al deze woorden opschrijf in redelijke gezondheid, zittend op een gerieflijke stoel, in het zonnetje en achter een goed werkende computer.

En als u nu denkt: “Zó kan ik het ook!”, dan heeft u groot gelijk.

Maar Etty Hillesum deed het in een concentratiekamp.

Het Boeddhisme legt sterk de nadruk op “bewustwording” als een van de wegen om bevrijd te worden uit de sfeer van het kwaad. Wel, in dit verband is het wellicht goed om te bedenken – gegeven alle spanningen en haat, die nu losbarsten rond de komst van duizenden asielzoekers – dat in de afgelopen zeventig jaar de grootste groep gelukzoekers niet naar Nederland kwam, maar Nederland juist verliet. In de jaren vijftig van de vorige eeuw gingen 400.000 (Vierhonderdduizend) Nederlanders naar Canada, Australië, Nieuw Zeeland, Zuid Afrika, om er geluk te zoeken! En sommigen hadden een kwalijk verleden.

Een Joodse spreuk zegt: “*Vergeten leidt tot ballingschap; herinneren tot bevrijding*”.

-
- 1) MARCEL BRAEKERS: “Een weg van verstilling”. Spirituele zoektocht met teksten van Meister Eckhart. Averbode, 2014, blz.139.
  - 2) MARCEL BRAEKERS: Geciteerde werk, blz. 137.
  - 3) TON LATHOUWERS: “Zij is altijd soms”. Vrouwelijke gestalten van compassie. Asoka, 2015. Blz. 9 en 15.
  - 4) Gedeelte uit dit gedicht, vertaald door Liesbeth Goedbloed.

*De zevende engel
is anders
hij heet zelfs anders
Schemkel
geen Gabriël
de gouden engel
steunpilaar der troon
en baldakijn
geen Raphaël*

*opperzangmeester der koren
ook geen
Asraël
leider van de planeten
meetkundige der oneindigheid
volleerd kenner der theoretische fysica
Schemkel
is zwart en nerveus
meer dan eens veroordeeld
voor zondarensmokkel
tussen afgrond
en hemel klinkt
zijn eeuwige stampvoeten
hij geeft niets om zijn waardigheid
en men laat hem alleen in de engelenschare
met het oog op het getal zeven
maar hij is niet zoals de anderen
geen veldheer
Michaël
gekleed in schubben en vederpluimen
geen Asraphaël
werelddecorateur
beschermheer der welige gewassen
met vleugels die ruisen als twee eiken
en helemaal geen
Dedraël
apologeet en kabbalist
Schemkel Schemkel
- mopperen de engelen
waarom ben jij zo onvolmaakt
byzantijnse schilders
die de zeven engelen schilderen
schilderen Schemkel
net als de anderen
ze denken namelijk
dat ze schuldig zijn aan godslastering
als ze hem zouden schilderen
zoals hij is*

zwart nerveus
en met een oud aftands aureooltje
Zbigniew Herbert (1924-1998)

7.

Hoe het Onnoembare te noemen.

Op de vraag, waarom hij in zijn boek: “Zij is altijd soms”, vrouwelijke gestalten van compassie naar voren schuift, antwoordt Ton Lathouwers:

“Nee, het gaat niet om godinnen. Ooit leerde ik van mijn vroegere hoogleraar godsdienstpsychologie Han Fortmann: mensen zijn symbolische wezens. Wij hebben symbolen nodig. We gebruiken natuurlijk ook abstracte begrippen wanneer we het hebben over compassie. Maar laten we eerlijk zijn: niemand die in nood zit roept: ‘O grote leegte: help mij! O absolute werkelijkheid, help mij!’. Nee, dan roep je tot een persoon, een gelaat.

Natuurlijk is degene die aangeropen wordt dan een symbool. Maar een symbool drukt wel degelijk iets uit van de werkelijkheid, van een Aanwezigheid, zoals Fortmann het noemt, die dieper reikt dan met gewone taal kan worden weergegeven. Daarom bestaat er ook kunst, want ook kunst reikt, juist als het symbool, dieper in de werkelijkheid.” 1)

Ooit leerde ik in de theologie, dat alle spreken over God het spreken in metaforen was. En een metafoor is: Je gebruikt een beeld uit je eigen leefwereld en plaatst dat dan op die onbekende Werkelijkheid, niet wetende of dat beeld daar past. Dus we noemen God “Vader”, niet omdat Hij vader is, maar omdat wij weten wat een vader is, en dat plaatsen we dan op God, of het daar past of niet. Maar we vinden dat het past. En in de praktijk vinden de meeste kerkelijke leiders, dat het beeld “Moeder” veel minder goed op God past. Waarom? Omdat Jezus sprak over “Zijn Abba: zijn Pappa”?

(En dat klinkt al heel wat anders dan: “Vader”. Maar dat verschil verwaarlozen die kerkelijke leiders maar voor het gemak.)

Heeft hij dan ooit gezegd, dat dit beeld, dat hij gebruikte, het enige terechte beeld mag zijn? Niet dat ik weet! Kortom: ik zei, dat ik het gebruik van metaforen begreep, maar ik begreep er niks van.

In de commissie, die de nieuwste bijbelvertaling ontwierp, brak een stevig debat los over de vraag, hoe de Hebreeuwse heilige Naam voor de Eeuwige – JHWH – te omschrijven. Het gaat hier om een woordconstructie rond het begrip “Er zijn”. Eeuwenlang hadden de kerken dit

weergegeven met woorden als “De Heer”, of “De Heere”; vertaling van de vroeger door de Joden gebruikte omschrijving: “Adonai”, omdat gelovige Joden uit pure eerbied de heilige Naam nooit uitspreken.

Dit doet de synagoge overigens tegenwoordig niet meer, want het staat er niet in het Hebreeuws. De Joodse gelovige zegt tegenwoordig liever “HASJEM”: de Naam. En de Joodse geleerde Martin Buber omschreef de Heilige Naam in zijn vertaling van de Thora met de aanspreektitel: “DU”. Dus hoe moest die Naam omschreven worden in de nieuwste Nederlandse vertaling van de bijbel? Veel voorstellen deden de ronde en voldeden toch niet echt. Tenslotte zei iemand: “Ach, laten we toch maar weer het woord “Heer” gebruiken, want niemand hoort er nog de mannelijke connotatie in”.

Dat dit gewoon niet waar is, bewees een opmerking van een vrouwelijke aanwezige: “Als de aanspreektitel voor God niet meer als mannelijk of vrouwelijk aanvoeld wordt, zullen we er dan eens een eeuw of zo het woord “Vrouwe” voor gebruiken”? Hevig tumult! Want precies dat maakte het ineens geslachtsgebonden, vonden velen. En wat was het eindresultaat? ? Mede onder enige druk van de betalende kerken kwam het woord “Heer” weer terug, ook al staat het er in de oorspronkelijke tekst niet! Maar je doet wat, als je verbonden bent met de “heren kerkleiders”, toch?! Als er niet staat wat er staat, staat het er lekker toch! Metaforen zijn dus minder onschuldig dan ze lijken.

Hoeveel angst en wanhoop heeft het beeld van de Eeuwige als “de strenge Rechter” opgeroepen, die een eeuwige straf in de hel kan opleggen? Toen ik een kind was, vertelde niemand mij ooit, dat het slechts beelden waren voor de Onafbeeldbare. Zij werden ons voorgehouden als “absoluut waar!”. Bovendien werd er bij gezegd, dat de vergeving alleen was voorbehouden aan de Rooms katholieke kerk, in het sacrament van de biecht. Dus deze kerk had de uitsluitende macht om Gods vergeving te verlenen, tenminste aan haar eigen leden! En zij had ook de macht om namens God te zeggen, wanneer iets doodzonde was! En de macht om te bepalen, wanneer iemand uitgesloten mocht worden van de deelname aan de heilige communie. Gods oordeel moest dus aan de kerkelijke wetten gehoorzamen.

Wat vond ik later de uitroep van Meister Eckhart o.p. bevrijdend, toen hij eens in een preek zei: *“Ik bid God iedere dag mij van God te*

verlossen”. Eindelijk mocht God weer God zijn en niet het sluitstuk in een moreel wetten-systeem van de kerk. En God kon weer oneindige en onvoorwaardelijke liefde zijn, want waarom zou ik dan deze beelden niet mogen gebruiken voor Hem/Haar, die toch Onafbeeldbaar is?

Is dan alles maar geoorloofd? Is er dan geen enkele wet of regel, die namens God de mensen de morele weg wijst? Ach, laten we het maar houden bij de fundamentele samenvatting van de Joods-Christelijke moraal, de wet-van-liefde, die Jezus zelf als volgt formuleerde:

“Gij zult de Eeuwige, uw God, beminnen met geheel uw hart en met geheel uw ziel, met al uw krachten en geheel uw verstand; en uw naaste gelijk uzelf”. (Lucas 10, 27.)

En dit dan gecombineerd met die andere stralende uitspraak van Jezus Christus:

“Wees barmhartig, zoals uw hemelse vader barmhartig is. Oordeel niet, dan zult ge niet geoordeeld worden. Veroordeel niet, dan zult ge niet veroordeeld worden. Spreek vrij en gij zult vrijgesproken worden. Geef, en u zal gegeven worden. Een goede, gestampte, geschudde en overlopende maat zal men u in de schoot storten. De maat, die gij gebruikt, zal men ook voor u gebruiken”.(Lucas 6, 36-38)

Ben ik dan zo tegen de kerk? Het is maar, wat er nu onder dat woord “Kerk” verstaan wordt. Ook de mystieke onderstromen behoren bij de kerk. En de ontzaglijke hoeveelheid moeite en inspanning, die sociaal bewogen mensen zich getroosten om een beetje licht te maken in onze vaak zo duistere wereld. En de grandioze kennis en kunde over het heilzame werken van symbolen om lief en leed binnen het menselijke leven te verwerken. En de grootse hoeveelheid schoonheid en kunst, die binnen en door de kerken is gecreëerd. En de honderdduizenden kaarsjes, die als zichtbaar geworden gebeden overal ter wereld voor afbeeldingen van Maria als “Moeder van barmhartigheid” worden ontstoken.

En de kracht van het gemeenschappelijk vieren van Hem/Haar, die “Onze God” genoemd wordt en van die bijzondere mens Jezus Christus, die wij Gods Geliefde Zoon noemen. Het doorgeven van een brede stroom spiritualiteit, die wij “de Bijbelse traditie” noemen. De rivier van vaak – niet altijd! – inspirerende verhalen over vrouwen en mannen, die wij “heiligen” noemen. De duizenden monniken en vrouwelijke religieuzen, die het tot hun professie – hun beroep – hebben gemaakt te zoeken naar de aanwezigheid van en het contact met Degene, die wij “Onze Lieve Heer”

noemen en naar het doen van Zijn Wil. En zo kan ik nog een tijdje doorgaan. Dat alles en nog veel meer is “kerk”.

Maar daar, waar de kerk een gouden kooi dreigt te worden, waarin de Onnoembare opgesloten wordt, of waarin het vrije waaien van de Geest afgestopt wordt, of waar woorden tot absolute waarheden worden benoemd, daar zegt De Rijnlandse mystiek: “Ho, wacht eens even! Wilt u God alsjeblieft “God” laten en Hem/Haar niet vastpinnen binnen uw menselijke constructen? Zoals heel gedurfd beschreven werd in een middeleeuws boek, niet geschreven door Meister Eckhart o.p., maar wel door iemand die zijn ideeën goed kende. Een vrouwelijke religieuze, Zuster Katrei”, leest hierin haar geestelijke leidsman – man, priester en theoloog – de les:

“God is een woord. Rijk der hemelen is een woord. Wie in woorden gelooft is voor mij een heiden”.

Maar hebben metaforen dan geen enkele waarde? Een simpele ervaring hielp mij op weg om toch op deze vraag een antwoord te vinden. Ik was op een van de Griekse eilanden en ineens zag ik dat woord Metaphora in het straatbeeld. Het staat namelijk op de vrachtwagentjes, die koopwaar van het ene dorp naar het andere vervoeren. Zo'n vrachtwagentje heet “Metaphora”.

En toen “zag” ik ook de waarde van dat woord in de beschrijving van onze verbondenheid met de Eeuwige. Wij kiezen de meest kostbare woorden en namen uit, die wij in ons dorp hebben, en sturen die met zo'n vrachtwagentje naar het andere dorp in de verte, in de hoop, dat zij daar op prijs worden gesteld. Want het is het mooiste, dat wij hier hebben. En als wij zelf het idee krijgen, dat bepaalde woorden of namen tegenwoordig niet zo mooi, prettig of gepast meer zijn, dan leggen wij die niet meer in ons vrachtwagentje en vervangen deze door woorden en namen, die ons nu dierbaar zijn.

Een paar eeuwen geleden zagen wij de Eeuwige als de Machtige Alleenheerser, die alles in handen houdt en bepaalt. Nu vinden we het idee “democratie” veel mooier en vinden wij dus, dat God “onze partner is op onze weg door het leven. Mede-reisgenoot en broeder”. Of: “Bron van alle schoonheid, waarachtigheid en liefde”. “De liefde zelf”. Zo worden onze woorden, namen en liederen een voortdurend en zich aanpassend liefdesgesprek met de Beminde, kwetsbaar voor rationeel kritische vragen,

maar voor de minnaars troostend en soms ontroerend mooi.

Een Vlaamse kerkganger ontmoette zijn atheïstische vriend, toen hij juist uit de kerk kwam. “Ben jij naar de kerk geweest???. Je weet toch, dat God niet bestaat!” De gelovige antwoordde: “Bestaat God niet?! Maar ik heb Hem zojuist nog gesproken!” En ik las ook nog een andere boeiende uitspraak: “Als God niet bestaat, bid ik Hem tot bestaan”. Onzin? Niet voor minnaars.

Kent u dit simpele gedichtje:

*“O, was ik maar een stukje van je brood.
Dan sprong ik 's morgens vroeg al zo maar op je schoot!”*

Koel, objectief-rationeel gezien natuurlijk onzin. Maar hopelijk niet voor de minnaars. Zo werkt dus een metafoor, ook in onze liefdesrelatie met de Eeuwige.

---

1) Interview met Lisette Thooft. Gepubliceerd op de website “Nieuw wij”, afd. zomergasten.

8.

God opgraven uit de werkelijkheid. Realiteit als sacrament.

Er was een tragisch ongeluk gebeurd en een jonge, mooie, veelbelovende vrouw was overleden, pas twee en twintig jaar oud. Zij vertelde van zichzelf, dat zij ongelovig was, maar haar vader was een gelovig mens en vroeg mij, of ik bij de afscheidsviering toch een zegen over de dode vrouw wilde uitspreken. *”Maar niet te kerkelijk, hoor, want de meeste aanwezigen zullen dat absoluut niet gewend zijn”*.

In de aula van het crematorium werd een foto van haar geprojecteerd: een mooie vrouw in badpak, ergens op vakantie. Haar lichaam lag nu gewikkeld in een groot wit kleed met sterretjes erop. Een jong meisje van 10 jaar, bij wie zij vaak was komen oppassen, had een gedichtje geschreven, waarin zij haar als een sterretje aan de hemel zag. Zij had ook tekeningetjes gemaakt, die met de overleden vrouw zouden meereizen. De aula was bomvol; zelfs staanplaatsen waren er niet genoeg. Verreweg het grootste deel van de aanwezigen was tussen de twintig en vijf en dertig jaar oud.

Jonge mensen – vriendinnen en vrienden van haar, en haar twee zusjes – vertelden over feestjes en uitgaan, over vriendschap en verbondenheid, over elkaar vertrouwen en geheimen delen, over verliefdheden en soms veel te veel alcohol. Er werd veel gehuild. Maar dan barstte de keiharde muziek weer los, die dit afscheid begeleidde, en werd er hier en daar gelachen en gedanst. Op het eind zongen wij allemaal een lied voor haar op een melodie van Elton John. Toen was het mijn beurt.

Al bij de voorbereiding, maar vooral op het ogenblik zelf “zag” ik, wat mijn functie moest zijn: ik zou uit die seculiere, jeugdige, swingende, huilende, lachende, verbijsterde, vriendschappelijke, moderne, onkerkelijke werkelijkheid van dit afscheid God moeten opgraven. Ik was gekleed in mijn kloosterlijk habijt, opdat ook mijn kleding mijn functie zou laten zien. Ik begon weer met dat gedicht, dat ik in deze bladzijden al vaker naar voren heb gebracht:

“Er is vandaag weer veel meer dan er is,.....een oeroud veel te veel;.....is het er niet, ik voel het als gemis.....Meer weet ik niet”.
(Richard Schuagt.)

Ik ging dat “veel meer, dan er is; dat oeroud veel te veel”, benoemen met tastende woorden. Ik noemde de ervaringen in de aula: verbijstering, pijn, verdriet, herinneringen, vriendschap en liefde, niet-kunnen loslaten en niet kunnen vergeten, verbondenheid met haar en met het gezin, waaruit zij kwam, pogingen tot troost en toch ook tot uitzicht. Ik probeerde al die ervaringen in de aula samen te vatten in één woord: *“Ik wil hier bij jou en bij de anderen zijn”*. *“Ik ben er bij, juist bij dit tragische afscheid”*. *“Ik ben hier in verbondenheid”*.

Ik koppelde dat aan de heilige Naam, die duizenden malen in de Heilige schrift voorkomt, maar door de Joden nooit hardop wordt uitgesproken, uit pure eerbied. JHWH: dat in het Nederlands onder andere zoiets betekent als: “IK-ZAL-ER-ZIJN”. “IK-BEN-BIJ-JE”.

Ik stamelde, dat wij allen hier en nu deze heilige Naam “maakten”, door onze aanwezigheid, onze betrokkenheid, ons lachen en ons huilen, ons luisteren, enzovoorts; door onze aanwezigheid bij de jonge overledene, bij het gezin en bij allen, die in liefde en vriendschap met haar verbonden waren. Door ons uitspreken van herinneringen, van vriendschap en van liefde.

Alle toespraken hadden die verbondenheid als grond- en boventoon. Zo “maakten” wij die heilige naam, – *“IK-BEN-HIER-VOOR-JOU”* – hier en nu aanwezig. En vanuit die heilige Naam, die wij allen hier en nu “gemaakt” hadden en overeind hielden, zegende ik het dode lichaam en ons allen. Het was doodstil. Kort daarna barstte de harde dansmuziek weer los.

Wat zal het uiteindelijke resultaat van die Godsbenoeming geweest zijn in de geesten en harten van al die jongeren? Ik zou het niet weten. Het kerkbezoek zal er niet spectaculair mee stijgen. Maar is het niet altijd zo bij God: *“Zien, soms, even”*? 1) Als ziende de Onzienlijke”. 2)

Enige dagen later las ik een uitspraak van paus Franciscus, de opmerkelijke mens, die nu aan het hoofd van de Rooms katholieke kerk staat. Hij schrijft:

“Het wordt tijd de wereld als sacrament van gemeenschap te zien, als de wijze, waarop we delen met God en onze naasten op een mondiale schaal”. 3) En ik dacht: *“Dat was precies wat wij deden bij dat afscheid van die jonge vrouw”*.

De Franse filosoof, schrijver en politicus André Malraux (1901-1976) schreef eens – na een levenslange zoektocht via atheïsme en communisme

gekomen tot het geloven in God – “*God kan nergens anders zijn dan overal*”. Hier had hij Meister Eckhart o.p. (ongev. 1315) kunnen citeren, die in een preek zei: “ *God is als een geestelijke bol, waarvan het middelpunt overal en de oppervlakte nergens is.....*” 4) En de Rooms Katholieke catechismus sprak over de “Alomtegenwoordigheid van God”.

In de moderne westerse wereld hebben wij die Godsaanwezigheid echter verbannen. Onze gesecculariseerde cultuur heeft zich bevrijd van de vaak knellende banden, die door kerken – namens God – werden opgelegd. Wetenschap en cultuur wilden onder die bevoogding uit om zo hun eigen ontwikkeling mogelijk te maken. Met name ook de Rooms katholieke kerk heeft tot nu toe heel vaak de hakken in het zand gezet en zich krampachtig verweerd tegen het moderne in de gesecculariseerde cultuur groeiende ethische aanvoelen.

Hoe lang heeft het geduurd, voordat de Rooms katholieke kerk zich opener opstelde tegenover modern kritisch, taalkundig bijbel-onderzoek? En nog heeft deze kerk de grootst mogelijke moeite om zelf allerlei in de seculiere wereld aangevoelde rechten te erkennen: de gelijke plaats van de vrouw; de erkenning van de gelijke rechten voor een homoseksueel mens; het recht op echtscheiding, als een huwelijk helaas onleefbaar geworden is; het recht op de poging om in een volgend huwelijk geluk te zoeken; het recht tot een in goede verantwoordelijkheid uitgevoerde euthanasie; het recht om het krijgen van kinderen te regelen via voorbehoedsmiddelen; enz. enz. enz.

Begrijp mij goed: ik wil niet zeggen, dat al die ontwikkelingen maar kritiekloos moeten gevolgd en geaccepteerd worden. Sterke oppositie is heel waardevol, omdat het ons dwingt om ons nader te bezinnen op genomen beslissingen. Maar zodra dit kritische verzet obstructie en fundamentele afwijzing wordt, keert de gesecculariseerde cultuur zich af van dit proces en gaat gewoon door met de eigen weg. Zij laat daarmee de kerken steeds verder achter zich en gedraagt zich volgens het principie: “*God is dood. De moderne vrije mens leeft.*”

Ik ben mij er zeer goed van bewust, dat dit aanvoelen voor heel velen niet opgaat. Heel veel Moslims, niet-Europese volken: miljarden mensen over de wereld voelen zich niet thuis in deze gesecculariseerde gedachtewereld en verzetten zich er soms heftig tegen. Ook binnen de kerken is er een neiging merkbaar tot het meer vasthouden aan tradities.

Dat zou ons een beetje nederiger moeten maken: ook de cultuur van de secularisatie is niet alleenzaligmakend: voor alle mensen de enig heilzame. Maar het blijft waar, wat de Duitse filosoof Friedrich Nietzsche (1844-1900) in 1882 constateerde.

In De Vrolijke Wetenschap (1882) schreef Nietzsche over de ‘dolle mens’, die zegt op zoek te zijn naar God. De dolle mens stormt een marktplein op en roept voortdurend “Waar is God?”. Omstanders, zogenaamde ‘verlichte’ burgers lachen hem uit en drijven de spot met deze ‘zot’. Zij beweren hooghartig dat ze helemaal geen god nodig hebben. De dolle mens verkondigt daarop: “God is dood! [...] En wij hebben hem gedood!”. Hij bestempelt vervolgens kerken als de ‘graven en gedenktekens van God’. Hiermee wilde hij zeggen dat de christelijke cultuur zélf verantwoordelijk was voor de ‘dood van God’. 5)

Een halve eeuw eerder gaf de wiskundige Pierre Simon Laplace (1749-1827) al aan keizer Napoleon, op zijn vraag, waar God bleef in al zijn theorieën, het befaamde antwoord: “Sire, deze hypothese heb ik niet nodig”. En zo werd God uit onze geseclariseerde cultuur verbannen. Wat overbleef was een lege vrijheid, die echter ook overgeleverd was aan vragen over zinloosheid en fundamentele eenzaamheid. Al direct begonnen dichters en schilders dit risico aan te voelen. Maar voorlopig spraken zij tot dovemansoren. Nu schijnt het tij overigens iets te keren.

Waar bleef God na zijn verbanning? In een asielzoekerscentrum. In het Engels heet zo'n opvangscentrum een “Sanctuary” en dat begrip is gevormd rond de betekenis van het woord “heiligdom”. De kerken werden in onze cultuur de “sanctuary” voor God: het sacrale verblijf tijdens Zijn ballingschap. Zo'n verblijf in een asielzoekerscentrum is natuurlijk verre van ideaal, maar je moet wel, als de wereld je uitstoot!

Dus inderdaad: als je met God te maken wilt hebben, is de kerk nu wellicht de enige plek om Hem/Haar te (be-)zoeken. Ik vind dat een kolossale verarming, zoals een asielzoekerscentrum een kolossale verarming is voor menselijke mogelijkheden.

Maar, zoals eerder gezegd, ik heb de indruk dat dit tij zich enigszins keert. Ooit schreef Geert Mak het boek: “Hoe God verdween uit Jorwerd” (1996). Laat er nu precies in dat plaatsje een nieuwe, modernere vorm van een klooster zijn ontstaan!

En ook in verschillende religieuze ordes en congregaties in Nederland en

elders melden zich weer enkele nieuwelingen.

Maar hoe zal in ons land de kerk in de eenentwintigste eeuw er uitzien? Je kunt ook vragen: hoe hoop ik, dat de kerk in de eenentwintigste eeuw er uit zal zien? Ik verwacht, dat ze klein zal zijn; niet meer de grote en invloedrijke volkskerk van vroeger.

Zal zij een klein eilandje worden, dat zich achter hoge dijken verbergt en zich - misschien wanhopig?- verdedigt tegen alle doorbraak van de seculiere zee rondom haar? Zal zij zich tot een gesloten bolwerk ontwikkelen, die de eigen waarheid en gebruiken stoer en onwrikbaar zal verdedigen? Zal zij het gesprek met de andere kerken en Godsdiensten durven aangaan op een ontvankelijke en respectvolle wijze, een open manier, waarvan vele eeuwen lang geen sprake is geweest? Of zal zij deze dialoog willen gebruiken om de eigen waarheid te verkondigen zonder zich echt door de ander te laten beïnvloeden? Zal zij het kleine beetje zuurdeeg durven zijn in de grote wereld, en zo het smaken naar God open houden, ook voor onkerkelijken en zelfs ongelovigen?

In het volgende hoofdstuk zullen we daarover nog wat mijmeren.

- 1) Huub Oosterhuiss.
- 2) Titel van het grote werk van HAN FORTMANN.
- 3) Encycliek : “Laudato sí”.
- 4) Preek. “Trek de wapenrusting Gods aan”
- 5) Bron: Wikipedia .

9.

Godsdienst is eenheid in verscheidenheid.

*“Mijn hart is geschikt geworden voor elke vorm:
Het is een weidegrond voor gazellen en een convent voor Christelijke
monniken,
een tempel voor afgodsbeelden en de Kaa'ba waar de pelgrims omheen
draaien,
de stenen tafels van de Torah en de rollen van de Quran.
Ik volg de religie van de Liefde: welke weg haar kamelen ook opgaan,
dat is mijn geloof en aan die overtuiging houd ik mij.”*

(Ibn Arabi. Murcia (Spanje) 1165-Damascus 1240.)

-----

*“In de eenentwintigste eeuw zal de kerk spiritueel en mystiek zijn,
of ze zal niet zijn”.*

(De Duitse theoloog Karl Rahner. 1904-1984.)

-----

*“Misschien schuilt de grootste gelijkheid in de uitbundige verbeelding.
Die maakt dat elke religie weliswaar hetzelfde lijkt, maar toch weer anders
is. Overal gelijke functies en vormen, maar steeds anders. Uiteindelijk zijn
alle gelovigen gelijk in hun vermogen om onvermoeibaar te spelen met
beelden. Dat gelovigen dat niet doorzien, komt doordat macht en
hiërarchie exclusiviteit promoten”.*

(André Droogers, emeritus hoogleraar Culturele Antropologie, VU,
Amsterdam.)

God is als een diepe, oneraardse rivier, in en onder de werkelijkheid;
in en onder alles. Zij wil alles wat bestaat, gebeurt en leeft groenend
maken, tot bloei brengen, lichtend maken. (Hildegard von Bingen, 1098-
1179). Soms is deze rivier dicht onder de oppervlakte en dan voor iemand,
voor sommigen, voor velen, bijna tastbaar aanwezig. Maar meestal is zij
diep verborgen in alles wat bestaat, gebeurt en leeft. Overal slaan mensen
putten, die reiken naar die diepe oneraardse rivier. Die putten noemen wij
Godsdiensten of religies.

Op twee plaatsen was die rivier blijkbaar redelijk dicht onder de
oppervlakte. Daar ontstonden dan ook de grote wereldgodsdiensten. In de

woestijn van het Midden Oosten – zo ongeveer tussen Egypte en het tegenwoordige Irak – ontsprong een merkwaardige woestijnwijsheid, die zich vertakte in drie grote Godsdiensten: Jodendom, Christendom, Islam.1) Hier stroomde een heilige rivier: de Jordaan, rivier van doortocht en doop.

De tweede plaats is het gebied rond de rivier de Ganges, ook nu nog voor zeer velen een heilige rivier, stroom van reiniging en overgang naar ander leven. Hier ontstonden het Hindoeïsme en Boeddhisme. En natuurlijk was en is er ook heel veel wijsheid in de religies, die wij “natuurgodsdiensten” noemen en die op hun beurt weer de vijf grote Godsdiensten beïnvloedden.

Zo is de Zwarte madonna van Monserrat een vrij duidelijke voortzetting van de cultus voor de Oeroude Moedergodin. En onder de “Notre Dame” van Chartres ligt een heiligdom, toegewijd aan de keltische godin van een bron. Wie in Rome de kerk van San Clemente bezoekt en dan afdaalt tot de lagen onder de grond, waar de restanten van het Rome van tweeduizend jaar geleden liggen, zal een bijna intacte Mitras-tempel aantreffen. En zo kan ik nog lang doorgaan.

Want vaak is de plaats al heel lang heilig, en zijn de verschillende godsdiensten een toevallige en voorbijgaande invulling van die heiligheid. Architectuur, landschapskunde en theologie spreken hier dan ook over de “genius loci”: de speciale sfeer, het unieke karakter van een plaats. 2)

Maar onder dit alles stroomt Gods aanwezigheid als een diepe, onderaardse rivier, die de steppe weer tot bloei wil brengen. Mooi verwoord in het bekende gedicht van Huub Oosterhuis:

“De steppe zal bloeien.

De steppe zal lachen en juichen.

De rotsen, die staan vanaf de dagen der schepping

staan vol water, maar dicht,

de rotsen gaan open.

Het water zal stromen,

het water zal tintelen, stralen,

dorstigen komen en drinken.

De steppe zal drinken.

De steppe zal bloeien.

De steppe zal lachen en juichen.” 3)

God als een diepe onderaardse rivier is dus het focus van elke Godsdienst. Elke waarachtige Godsdienstigheid zoekt dus naar het “Vandaag is er weer meer dan er is” en probeert een bron te openen naar die diepte onder alles wat evident is. Iedere bron is uniek, want een unieke vorm van reiken naar de diepe, onderaardse rivier. Zij heeft unieke vormen en gereedschappen om te graven naar het levengevende water. En voor de gelovigen van deze richting is deze vorm dé toegang tot de Eeuwige.

Al te vaak vervallen de religies echter tot het als absoluut en enig juist verklaren van de vormgeving van hun bron: van de symbolen, dogma's, heilige boeken, sacramenten, moraal, enz. Het gevolg van die niet goed begrepen uniciteit is heel vaak het op andere Godsdiensten neerkijken, agressieve bekeringsmethodes en zelfs heel veel onmenselijk geweld tegen “andersdenkenden”.

Dit is natuurlijk een van de redenen, waarom zo veel mensen met afschuw naar elke Godsdienstigheid zijn gaan kijken. Godsdienst en agressie zijn te vaak met elkaar verbonden. Sterke overtuiging, angst voor eigen onbewuste vragen, het aanwijzen van een zondebok om eigen falen te verklaren, afschuw voor het vreemde, enz.; even zovele bouwstenen voor agressief gedrag.

En als de heilige boeken van deze of gene religie deze agressie goedkeuren of zelfs bevelen, komt er nog het sausje van Goddelijk welbehagen over al die agressie. Ook de Bijbel kent heel wat teksten, waarin een beeld van de Eeuwige naar voren komt, dat je zonder al te veel moeite zou kunnen aanklagen vanwege het oproepen tot misdrijven tegen de menselijkheid. Dus wat zullen wij de Moslims verwijten?

Ik begrijp de diepgang van de uitroep, die Meister Eckhart o.p. Zich eens tijdens een preek liet ontvallen: “*Ik bid God iedere dag mij van God te verlossen*”. Want dat woord “God” is dikwijls de container geworden voor heel veel bedenkelijke en zelfs afschuwelijke beelden van de Onafbeeldbare, en die beelden hebben heel veel ellende veroorzaakt en

doen dat nog. Om God te zoeken moeten we ook aan “God” voorbij, de “Wolk van het niet-weten”⁴.) in. En wat kan dat niet-weten dan een verademing en bevrijding zijn. Eindelijk stilte in en na al dat stormachtige geweld.

Godsdienst moet ook aan de vragen naar efficiëntie, nut, bruikbaarheid, voorbij. Zij mag in de werkelijkheid van de gewone wereld best een beetje nutteloos en onbruikbaar lijken, want zij zoekt niet naar iets in die gewone wereld. Godsdienst behoeft niet zo nodig “modern” te zijn, ook al moet zij de mensen-van-nu wel wat te zeggen hebben.

In allerlei opzichten is het daarom goed, dat ook de kerk in onze cultuur een “Teken van tegenspraak” zal zijn, een vreemde eend in de bijt. Dat trekt niet veel mensen en is geen goede reclame, tenminste in de zakelijke betekenis van het woord. Het zal misschien niet erg op prijs worden gesteld door de beleidsmakers. Want die kijken naar efficiëntie en nuttigheid; naar de vraag: “Wat levert het op?” Dat hoeft dan wel niet alleen maar financieel te zijn, maar moet wel iets zijn, dat “ten dienste van de gemeenschap “ is. En het moet mensen trekken, toch?!

Toch lijkt het er op, dat de kerk verkeerd bezig is, als zij zich sterk op deze vragen richt. Zij is dan ontrouw aan zichzelf: in wezen is zij een teken van Gods aanwezigheid in deze wereld. Dus een sacrament. Of ze “nuttig” is of niet. Of er vele mensen naar haar toekomen, of niet.

“Onze samenleving zegt dat wie verliest een “loser” is, dat verliezen niet mag. Maar als de kerk zich spiegelt aan Iemand wiens leven in menselijke zin uiteindelijk misloopt, dan kunnen we succes niet net zo definiëren als andere organisaties dat doen.

Het christendom gelooft dat ook een beschadigd leven een goed leven kan zijn. Het is erg gebroken te zijn, maar zelfs daarin ben je niet verlaten. Dat kan in onze cultuur niet vaak genoeg gezegd worden. Daarom kunnen we niet ophouden kerk te zijn”. (Erik Borgman) 5)

Beseffend, dat de Eeuwige oneindig veel grootser is, dan wat een of andere kerk of godsdienst van Hem/Haar kan bevatten, is het begrijpelijk, dat mensen dus in hun zoektocht naar die diepe ondergrondse rivier vormen en instrumenten zoeken, die uit verschillende religieuze tradities kunnen stammen. Zo worden in verschillende Rooms katholieke abdijen

de oorspronkelijk boeddhistische vorm van zenmeditatie beoefend en onderwezen.

En de Spaans-Indiase theoloog Raimon Pannikkar zei van zichzelf: *“Ik begon als Rooms katholiek gelovige. In India werd ik Hindoe en daarna boeddhist, zonder op te houden christen te zijn.”* 6)

Dit “Multiple religious belonging” 7) minachtend afschilderen als oppervlakkig religie-shoppen – dat gebeurt nogal eens door kerkelijk leidinggevenden – doet ernstig tekort aan de diep-mystieke basis, die bewust of onbewust aan dit verschijnsel ten grondslag ligt. Want het gaat uit van het gegeven, dat alle authentieke religieuze vormen wegen zijn van de WEG. En dat ik dus hier en nu gebruik mag maken van datgene, wat op dit moment op mijn eigen weg past, ook al stamt het uit een “vreemde” religie. Want: *“Al mijn bronnen ontspringen in U”*, zoals psalm 87 al eeuwen vóór Christus zong.

---

1) Neil Douglas-Klotz: “Woestijnwijsheid”. Altamira, Heemstede, 1997.)

2) In de oudheid werd met “Genius Loci” de beschermende geest van een bepaald gebied bedoeld, tegenwoordig gebruikt men het vooral in overdrachtelijke zin: om de ‘eigenheid’ van een locatie te benadrukken. De genius loci duidt in dat geval op de kenmerkende hoedanigheid van een plaats of op de unieke plaatsgebonden atmosfeer.(Bron: Wikipedia)

3) “Gezangen voor liturgie”. Gooi en Sticht, Baarn, 1996, blz. 668.

4) “The cloud of unknowing”. Titel van een Middeleeuws mystiek boek uit Engeland.

5) ERIK BORGMAN: “De kerk is veel te modern geworden”, in dagblad “Trouw”, afd. De verdieping; 29 oktober 2015, blz. 6 en 7.

6) Zie het boek van RAIMON PANNIKKAR: “Waar wijsheid woont”. Ank- Hermes, Deventer, 1997.

7) MANUELA KALSKI en FRIEDA PRUIM: “Flexibel geloven”. Zingeving voorbij de grenzen van religies. Skandalon, Vught, 2014.

